

Banken in beweging

Kansen en uitdagingen in tijden
van hogere rente, digitalisering
en verduurzaming

DeNederlandscheBank

EUROSYSTEEM

Auteurs: Maurice Doll, Jorien Freriks, Nicole Jonker, Simona Mattheussens, Yvo Mudde en Bram Thomassen.

Met dank aan David Keijzer voor statistische ondersteuning en de vele collega's van DNB die een bijdrage aan dit rapport hebben geleverd. Eveneens dank aan de externe experts voor nuttige gedachtewisseling.

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
Inleiding	7
1 Staat van de Nederlandse bankensector	8
1.1 De Nederlandse bankensector: geconcentreerd en financieel weerbaar	8
1.2 Winstgevendheid van Nederlandse banken gestaag toegenomen	11
2 Betalen en sparen	22
2.1 De Nederlandse betaal- en spaarmarkt	22
2.2 Vluchtigheid van deposito's en potentiële druk op de spaarrente	23
3 Kredietverlening	27
3.1 Kredietverlening aan huishoudens	27
3.2 Kredietverlening aan niet-financiële bedrijven	30
3.3 De integratie van duurzaamheid in het bancaire bedrijfsmodel	33

Samenvatting

De Nederlandse bankensector is financieel weerbaar. Nederlandse banken zijn goed gekapitaliseerd en hun winstgevendheid is de afgelopen jaren verbeterd. De rentebaten zijn gestegen, banken hebben hun operationele efficiëntie weten te verbeteren en hun inkomsten uit het betalingsverkeer verhoogd. De rentemarge, het verschil tussen de rente-inkomsten en de rente-uitgaven, vormt nog altijd de kurk waarop het Nederlandse bancaire bedrijfsmodel drijft.

Het gunstige momentum dat banken ervaren, biedt hen een uitgelezen kans een stevige impuls te geven aan de realisatie van hun verduurzamings- en digitaliseringsambities, hun witwascontroles effectiever en efficiënter vorm te geven, de achterstanden bij deze controles weg te werken en, waar nodig, het risicomanagement op orde te brengen.

De wereld waarin bancaire producten worden aangeboden verandert in rap tempo. De *low for long* renteomgeving heeft in een kort tijdsbestek plaatsgemaakt voor een omgeving met hogere rentes en inflatie. Door voortschrijdende digitalisering is de manier waarop huishoudens en bedrijven hun bankzaken willen regelen voortdurend aan verandering onderhevig, wat ook *fintechs* en *BigTechs* heeft aangemoedigd de markt voor bancaire dienstverlening te betreden. Daarnaast gaan klimaatverandering en de overgang naar een duurzame economie met kansen en risico's gepaard voor de bancaire sector. Van banken mag verwacht worden dat zij proactief inspelen op deze veranderende omgeving, zonder dat dit ten koste gaat van hun soliditeit en betrouwbaarheid.

Vluchtigheid van deposito's en concurrentie in een veranderde rente-omgeving

Banken hebben baat bij de gestegen rente, maar toenemende concurrentie en een verslechtering van het risicobeeld kunnen de rugwind die banken nu ervaren laten omslaan in tegenwind.

Nu rentes zijn gestegen en de rentemarge weer aantrekt, profiteren Nederlandse banken relatief sterk. Hoewel spaarders hun bank vooralsnog trouw blijven, gaan de gestegen bankwinsten gepaard met maatschappelijke onvrede over de hoogte van de spaarrente. De wens om spaargeld beter te laten renderen kan spaarders ertoe verleiden over te stappen naar andere (buitenlandse) banken die een hogere spaarrente bieden of om tegoeden in andere vormen aan te houden, zoals staatsobligaties of geldmarktfondsen. Digitalisering faciliteert dit, doordat het vergelijken van alternatieven gemakkelijker wordt en het eenvoudiger is geworden om een (spaar)rekening bij een andere bank te openen. De toenemende concurrentie kan tot een grotere vluchtigheid van deposito's leiden, wat banken – mede afhankelijk van hun behoefte aan liquiditeit – noodzaakt de spaarrente te verhogen. Het vergt daarnaast dat banken voldoende prudentie inbouwen in de aannames die zij binnen hun risicomanagement maken over concurrentie en het overstapgedrag van spaarders. Ook op de markt voor kredietverlening staan banken voor uitdagingen. Hoewel traditionele banken op de hypotheekmarkt en zakelijke kredietmarkt nog altijd de dominante kredietverstrekker zijn, zorgen nieuwkomers voor meer concurrentie. Daarnaast kan het verkrappende monetaire beleid tot een daling van de kredietvraag leiden. Ook kunnen de kredietrisico's van banken toenemen, doordat de terugbetaalcapaciteit van huishoudens en bedrijven onder druk kan komen te staan.

Veranderend speelveld door steeds verdergaande digitalisering van de samenleving

Verdergaande digitalisering vergt dat banken blijven inspelen op veranderende klantwensen, waarbij ook het beheersen van cyber- en uitbestedingsrisico's en het borgen van de brede toegankelijkheid van bancaire dienstverlening aandacht vragen. Klanten verwachten een steeds snellere en gebruiksvriendelijker dienstverlening. Banken zetten daarom zelf steeds actiever in op digitalisering van hun dienstverlening. Ook zoeken ze de samenwerking op met *techbedrijven*, zoals *BigTechs*, IT-bedrijven en *clouddienstverleners*, om in de (digitale) behoeftes van klanten te voorzien en hun bedrijfsprocessen te digitaliseren. Hierdoor verandert de bancaire waardeketen, wat van banken vergt dat zij de hieruit voortvloeiende uitbestedingsrisico's adequaat beheersen. DNB ziet hier als toezichthouder op toe en krijgt met de inwerkingtreding van de *Digital Operational Resilience Act* (DORA) in 2025 hiertoe ook additionele bevoegdheden. Zo worden *threat led penetration testen* die gericht zijn op het verhogen van de cyberweerbaarheid voor grote banken verplicht, waarbij ook derde aanbieders van ICT-diensten betrokken kunnen worden. Ondanks dat sommige *techbedrijven* in segmenten van de betaalmarkt een dominante positie hebben ingenomen en voor deze activiteiten een afhankelijkheidsrelatie voor banken is ontstaan, is de impact op het verdienmodel nog bescheiden. Dat verandert wanneer *techpartijen*, en in het bijzonder de *BigTechs*, hun activiteiten zouden verbreden, en zich meer op de spaar- en kredietmarkt gaan toeleggen en daarmee ook op deze markten een directe concurrent voor banken worden. Tegelijkertijd worden banken ook uitgedaagd om de omvangrijke groep klanten te blijven bedienen die moeite heeft met digitaal bankieren en betalen. Dit vergt dat zij

een goede balans weten te vinden tussen het verder digitaliseren van hun dienstverlening en het borgen van de brede toegankelijkheid daarvan.

Toenemende mogelijkheden om financiële klantdata te benutten bieden kansen, maar vergen ook dat banken de privacy van klanten borgen en hun data-beveiliging op orde houden.

Financiële klantdata en de steeds geavanceerdere *tools* om deze te analyseren, bieden banken kansen om meer gepersonaliseerde diensten aan te bieden, het klantgemak te verhogen en risicobeoordelingen te verbeteren. Het verzilveren van deze kansen vereist dat banken de privacy en belangen van hun klanten blijven waarborgen. Ook zullen zij, tegen de achtergrond van groeiende cyberrisico's, hun databeheer en -beveiliging op orde moeten hebben én houden. Tegelijkertijd is door ontwikkelingen in wet- en regelgeving, zoals het raamwerk voor *open finance* dat de Europese Commissie gepresenteerd heeft, de *eigen* bank niet langer de enige die over financiële klantdata kan beschikken. Het voordeel dat consumenten en bedrijven hiermee kunnen behalen doordat het voor hen aantrekkelijk wordt om bij andere financiële instellingen diensten af te nemen, kan voor de eigen bank nadelig uitpakken. Zij komen immers in hogere mate bloot te staan aan concurrentie. Tegelijkertijd kan het verkrijgen van toegang tot financiële data van hun klanten bij *andere* financiële dienstverleners ook deze banken helpen om nieuwe producten en diensten aan te bieden en kredietrisico-inschattingen te verbeteren.

Kansen en risico's bij de transitie naar een duurzame economie

De overgang naar een duurzame economie biedt kansen om nieuwe bancaire producten aan te bieden, maar vergt ook dat banken belangrijke strategische keuzes maken ten aanzien van de activiteiten die ze in de toekomst financieren. De transitie naar een duurzame economie vergt forse investeringen van huishoudens en bedrijven. Dit biedt banken kansen, bijvoorbeeld om huishoudens te voorzien in hun financieringsbehoefte om de eigen woning te verduurzamen en bedrijven toegang tot krediet te verschaffen om te kunnen investeren in energiebesparende maatregelen. Om deze private klimaatinvesteringen van de grond te krijgen is de overheid aan zet om met haar klimaatbeleid de randvoorwaarden voor deze investeringen te creëren, bijvoorbeeld door de uitstoot van broeikasgassen adequaat te beprijzen. Klimaatverandering, milieuaantasting en de transitie naar een duurzame economie stellen banken daarnaast bloot aan risico's. Zo leiden de toegenomen maatschappelijke aandacht voor de impact die banken via hun kredietverlening op de leefomgeving hebben en nieuwe Europese wet- en regelgeving – die van banken en bedrijven daarover transparantie verwacht – tot reputatie- en juridische risico's. Het is bemoedigend dat de grootbanken en een aantal kleinere banken door het ondertekenen van het klimaatcommitment laten zien bij te willen dragen aan de duurzaamheidstransitie. Tegelijkertijd hebben banken nog stappen te zetten in het identificeren, meten en beheersen van klimaat- en milieurisico's en zullen zij tot actie over moeten gaan om de gemaakte klimaatcommitments waar te maken. Dit vergt belangrijke en verstrekkende beslissingen, met name ten aanzien van hun financieringskeuzes. Als banken de aangegeven commitments niet waar kunnen maken, gaat ook dat gepaard met reputatie- en juridische risico's.

Tot slot

Voor banken kan het streven naar winst op gespannen voet staan met het voldoen aan maatschappelijke verwachtingen ten aanzien van de spaarrente, de toegankelijkheid van financiële dienstverlening en hun bijdrage aan de duurzaamheidstransitie. Gezonde banken zijn in staat hun rol in het financiële stelsel te vervullen, ondersteunen de economie en beschikken over voldoende buffers om verliezen op te vangen. Winsten spelen daarbij een belangrijke rol, want zij vormen de eerste buffer voor het opvangen van negatieve schokken. De meeste Nederlandse banken zijn commerciële ondernemingen, die net als andere bedrijven winst nastreven, ook om toegang tot de kapitaalmarkt te borgen. Tussen het streven naar winst en het voldoen aan maatschappelijke verwachtingen kan een spanningsveld ontstaan, zoals ook de recente onvrede over de toegenomen bancaire winsten in relatie tot de spaarrente illustreert. Daarnaast kan het streven naar winst op gespannen voet staan met het borgen van de brede toegankelijkheid van het betalingsverkeer en andere vormen van financiële dienstverlening. Ook rondom de transitie naar een duurzame economie vallen private en publieke belangen niet altijd samen, bijvoorbeeld wanneer van banken verwacht wordt dat zij bij deze transitie een aanjagende rol vervullen. In deze context is het van belang dat banken zich steeds bewust zijn van de maatschappelijke verwachtingen en de afwegingen voor hun eigen koers onderbouwd en verantwoord blijven maken. DNB blijft hierover voortdurend met de sector in dialoog en zal in haar toezicht instellingen stevig blijven uitdagen op de gekozen strategie.

Inleiding

Banken vervullen een essentiële rol in de samenleving. Banken beheren het spaargeld van huishoudens en bedrijven, verschaffen toegang tot krediet en spelen een spilfunctie in het betalingsverkeer (WRR, 2019). Ook vervullen zij de functie van poortwachter, waarmee hen een belangrijke rol is toebedeeld in het voorkomen en bestrijden van witwassen en terrorismefinanciering. Een solide en betrouwbare bankensector is een belangrijk vereiste voor het goed functioneren van de Nederlandse economie.

De overheid legt banken vereisten op om de publieke belangen te borgen. In Nederland zijn de meeste banken commerciële instellingen, die dus ook winst nastreven.¹ Tegelijkertijd is de bankensector stevig gereguleerd. Zo zijn banken onderhevig aan regelgeving die hen verplicht om voldoende kapitaal- en liquiditeitsbuffers aan te houden en is er de Nederlandse depositogarantie waarmee particuliere banktegoeden tot maximaal € 100.000 beschermd zijn. De overheid borgt hiermee publieke belangen. Voor banken vormt deze regulering niet alleen een beperking, maar biedt het ook voordelen – bijvoorbeeld doordat het bijdraagt aan vertrouwen in de bankensector.

Er kunnen spanningen bestaan tussen de private belangen van banken en het publieke belang. Zo bestaat er een spanning tussen het willen beheersen van de kosten en het breed toegankelijk houden van bancaire dienstverlening. Een andere bron van spanning vormt het schoonhouden van de financiële sector van witwassen en terrorismefinanciering, de kosten waarmee dit gepaard gaat en het nadeel dat ook bonafide partijen ervan ondervinden wanneer banken besluiten de financiële dienstverlening aan

hen te beperken (*derisking*).² De uitdaging hierbij is telkens om de juiste balans te vinden tussen het ruimte bieden voor privaat initiatief en het borgen van publieke belangen.

DNB heeft in haar rol als toezichthouder aandacht voor de toekomstbestendigheid van het bedrijfsmodel van banken. Winstgevendheid van individuele banken of de sector is voor DNB als toezichthouder géén op zichzelf staand doel, maar een gezond en toekomstbestendig bedrijfsmodel ondersteunt de weerbaarheid van banken en draagt bij aan financiële stabiliteit. Bij het bepalen van kapitaaleisen kijken toezichthouders ook naar het bedrijfsmodel, zodat ze meer inzicht krijgen in de belangrijkste activiteiten en bedrijfsonderdelen van een bank, de omgeving waarin de bank opereert en de kwetsbaarheden die dat met zich meebrengt.

In deze studie beschouwt DNB welke impact de veranderende renteomgeving, digitalisering en de transitie naar een duurzame economie op het bancaire bedrijfsmodel hebben. De aandacht ligt hierbij op de kernactiviteiten van banken: het aantrekken van deposito's, faciliteren van betalingen en het verstrekken van krediet. Hierbij wordt voortgebouwd op eerdere studies van DNB. Zo worden in DNB (2021) vier verschillende scenario's geschetst ten aanzien van de samenwerking tussen banken en *BigTechs*.

¹ In Nederland kennen we ook een aantal publieke banken die specifieke taken uitvoeren, zoals het financieren van gemeenten.

² Zie ook DNB (2022).

1 Staat van de Nederlandse bankensector

De Nederlandse bankensector wordt gekenmerkt door een klein aantal banken met een groot marktaandeel. Klanten zijn over het algemeen tevreden en banken zijn goed gekapitaliseerd. De winstgevendheid is het afgelopen jaar sterk toegenomen, vooral als gevolg van de gestegen rente, wat ook tot onvrede onder spaarders heeft geleid.

1.1 De Nederlandse bankensector: geconcentreerd en financieel weerbaar

De Nederlands bankensector wordt gekenmerkt door een klein aantal instellingen met een groot marktaandeel. In vergelijking met andere Europese landen valt Nederland op met een relatief sterk geconcentreerde bankensector (zie tabel 1). Het grootste deel van de dienstverlening wordt verricht door vier Nederlandse grootbanken: ING, Rabobank, ABN AMRO en de Volksbank. Zij hebben een dominante positie in de bancaire markten voor het beheren van spaargeld, het verstrekken van kredieten en het verzorgen van de betaalinfrastructuur. Samen vertegenwoordigen zij bijna 80% van het balanstotaal van de gehele sector.

Nederland kent daarnaast nog een groot aantal kleine(re) banken, waaronder *digital only* banken en banken die actief zijn in bepaalde nichemarkten of zich op specifieke thema's profileren, zoals duurzaamheid. Het grootste deel van de Nederlanders is tevreden met hun bank (zie ook kader 1.1). Het aandeel van buitenlandse banken op de Nederlandse markt is beperkt, ook in vergelijking met andere Europese landen. Verdere vooruitgang van de Europese Bankenunie draagt niet alleen bij aan de weerbaarheid van het financiële stelsel, maar kan ook bijdragen aan een diverser bankenlandschap. Met meer toetreding van buitenlandse partijen en kansen voor Nederlandse banken om elders hun positie te versterken.

Tabel 1 Nederlandse bankensector geconcentreerd en sterk afhankelijk van rentebaten (2022)

	Nederland	Duitsland	Frankrijk	Italië	Spanje
Concentratie (% activa bij 5 grootste banken)	83%	35%	82%	63%	70%
Totaal aantal banken	30	1222	88	127	67
Totale activa (% bbp)	295%	223%	398%	166%	309%
Kredietverlening (% balans)	68%	52%	60%	57%	65%
Rentebaten (% totale baten)	68%	65%	45%	51%	71%

Bron: DNB, ECB SDW³

³ Tenzij anders aangegeven, wordt er in deze studie gebruik gemaakt van geaggregeerde cijfers van alle banken die in Nederland en in lidstaten van de Europese Unie gevestigd zijn en een bankvergunning hebben. Activa van buitenlandse banken op de Nederlandse markt worden buiten beschouwing gelaten.

Kader 1.1 Nederlanders tevreden met hun bank, maar onvrede over kosten en spaarrente

De meeste Nederlanders zijn tevreden met hun bank. Uit een door DNB in het voorjaar van 2023 gehouden publieksenquête blijkt dat zij het gebruiksgemak van de mobiel bankieren app waarderen (62%). Ook hechten zij belang aan de snelheid waarmee hun bank betalingen uitvoert (37%) en vinden zij het regelen van betaalzaken via hun mobiel prettig (25%).

De klanten die ontevreden over hun bank zijn, zijn dit met name vanwege de kosten van betaalpakketten en de hoogte van de spaarrente. Uit de enquête blijkt dat 9% van de Nederlanders zijn of haar bank een rapportcijfer lager dan een 6 geeft. Naast de stijgende betaalpakkettarieven (64%), zijn zij vaak ontevreden omdat ze geen of te weinig rente krijgen over hun tegoed op de betaalrekening (46%). Ook de sluiting van hun bankfiliaal (24%), gevolgd door het niet meer kunnen opnemen of afstorten van contant geld bij het bankfiliaal (14%) vormen aanleiding tot ontevredenheid.

Ontevredenheid over de spaarrente vormde soms ook de aanleiding om een rekening bij een andere bank te openen. De afgelopen drie jaar opende 10% van de Nederlanders een rekening bij een andere bank. Daarvan deed 34% dat om meer rente over het spaargeld te kunnen ontvangen. Andere veel genoemde redenen betroffen de goede bedoelingen achter de handelswijze van deze bank (16%) en het maatschappelijk verantwoorde investeringsbeleid van deze bank (15%).

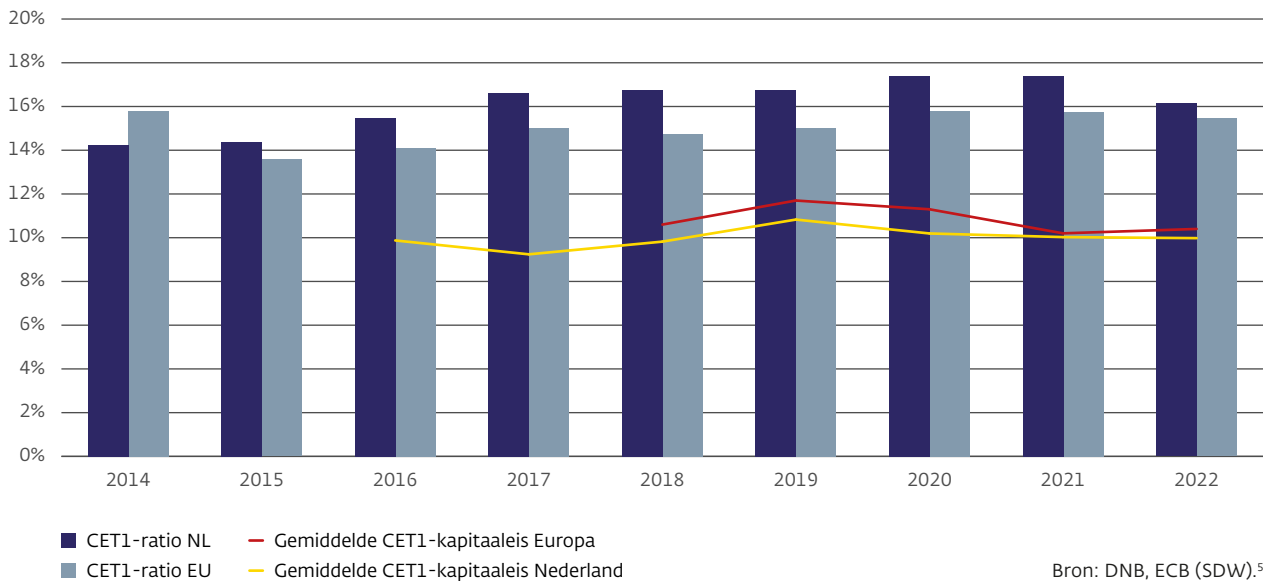
De omvang van het Nederlandse bankwezen in vergelijking met de economie is sinds de financiële crisis aanzienlijk afgenomen, van ruim 500% van het bbp in 2008 tot circa 300% in 2022. Dit hangt onder meer samen met de toegenomen omvang van niet-bancaire financiële intermediairs, de verminderde activiteiten van Nederlandse banken in het buitenland en de teruglopende hypotheekschuld als percentage van het bbp (zie ook [DNB, 2015](#); [DNB, 2022](#)). Deze trend is ook elders in Europa zichtbaar.⁴ Nederlandse banken zijn daarnaast, net als Duitse en Spaanse banken, relatief sterk afhankelijk van rente-inkomsten. Onderliggend is opvallend dat Nederlandse banken relatief veel leningen, met name hypotheekleningen, verstrekken.

Nederlandse banken zijn goed gekapitaliseerd.

De CET1-kapitaalratio, de verhouding tussen het eigen vermogen (kernkapitaal) ten opzichte van de totale risico-gewogen activa, is de laatste jaren gestaag toegenomen tot ruim 16% in 2022, zoals blijkt uit figuur 1. De kapitaalpositie van Nederlandse banken ligt daarmee boven de minimumvereisten, die in Nederland tussen de 11% en 15% liggen voor systeemrelevante banken, en net boven de gemiddelde CET1-kapitaalratio van Europese banken. Nederlandse banken zijn daarmee relatief goed gekapitaliseerd. Hervormingen van het kapitaalraamwerk na de financiële crisis hebben hier in belangrijke mate aan bijgedragen (zie ook kader 1.2).

⁴ De omvang van de Europese bankensector daalde van 325% van het bbp in 2008 tot 250% in 2022.

Figuur 1 Nederlandse banken goed gekapitaliseerd

Kader 1.2 Implementatie mondiale afspraken over versterking kapitaalpositie banken

Na de financiële crisis van 2007 zijn wereldwijd afspraken gemaakt over de kapitaaleisen voor banken, het zogenoemde Bazel 3 akkoord. Eind 2017 heeft het Bazels Comité besloten tot verdere hervormingen van de kapitaalvereisten. Zo zijn de gestandaardiseerde benaderingen voor de berekening van de kapitaalvereisten risicogevoeliger gemaakt. Ook wordt er een vloer gelegd in de kapitaalvereisten die resulteren uit de interne modellen van banken. Dit alles zorgt ervoor dat banken meer kapitaal aanhouden voor de risico's waaraan zij blootstaan.

Eind juni 2023 is in de EU een akkoord bereikt over de implementatie van de Bazelse afspraken. De voorstellen volgen op veel punten de Bazelse afspraken, maar leiden helaas niet tot een volledige, consistente en tijdige implementatie ervan – iets waar DNB⁶, maar ook de Europese Centrale Bank (ECB) en de Europese Bankenautoriteit (EBA), uitdrukkelijk voor gepleit hebben. Een van de grootste afwijkingen is dat de kapitaalvloer voor interne modellen pas na een lange transitieperiode van toepassing wordt op belangrijke kredietportefeuilles van banken, zoals een deel van de hypotheek- en bedrijfskredieten. Hierdoor duurt het langer voordat banken verplicht zijn hogere buffers aan te houden, wat ook zijn weerslag kan hebben op de winsten die banken de komende jaren uit kunnen keren.

⁵ Voor de Europese kapitaalratio's en -eisen is er gebruik gemaakt van toezichtdata uit het gebied van het Single Supervisory Mechanism (SSM).

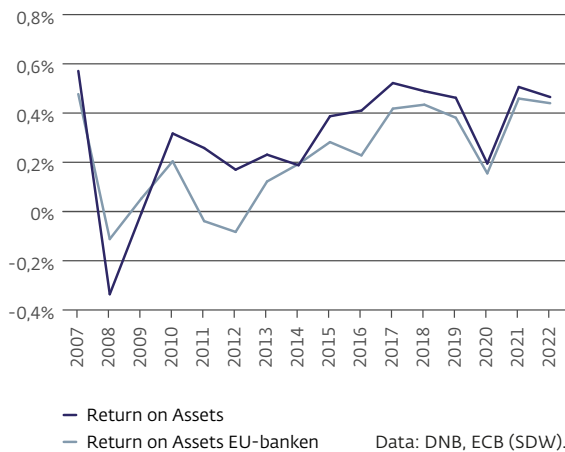
⁶ Zie ook DNB (2023).

1.2 Winstgevendheid van Nederlandse banken gestaag toegenomen

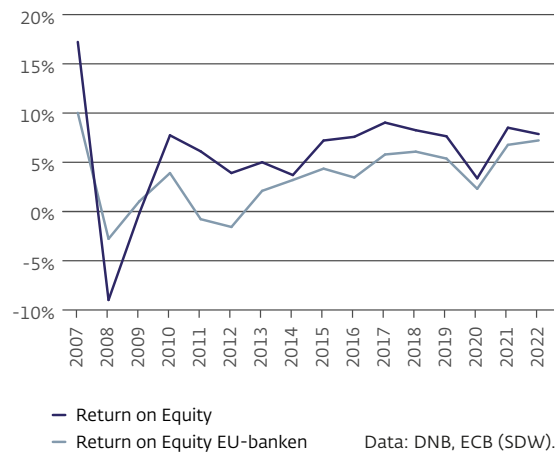
De winstgevendheid van Nederlandse banken is na de financiële crisis van 2008 gestaag toegenomen, maar de marktkapitalisatie blijft achter bij het eigen vermogen. Het rendement dat Nederlandse banken op hun aangehouden activa (RoA) maken is na de financiële crisis gestegen van minder dan 0,3% tot circa 0,5% (figuur 2a). Omdat banken tegelijkertijd hun kapitaalbuffers vergrootten, is het rendement op het eigen vermogen (RoE)

in dezelfde periode vrijwel stabiel gebleven (figuur 2b). Nederlandse banken presteren op beide indicatoren gemiddeld beter dan andere Europese banken, wat onder andere samenhangt met een hogere kostenefficiëntie. Tot slot blijft de marktkapitalisatie van de beursgenoteerde banken⁷ onder de boekwaarde van het eigen vermogen. Dit suggereert dat de verwachte winstgevendheid van banken lager ligt dan aandeelhouders van een bank verlangen op basis van het risico dat zij lopen (zie ook [DNB, 2021](#)).

Figuur 2a Rendement op totale activa Nederlandse banken in Europees perspectief

Figuur 2b Rendement op eigen vermogen Nederlandse banken in Europees perspectief

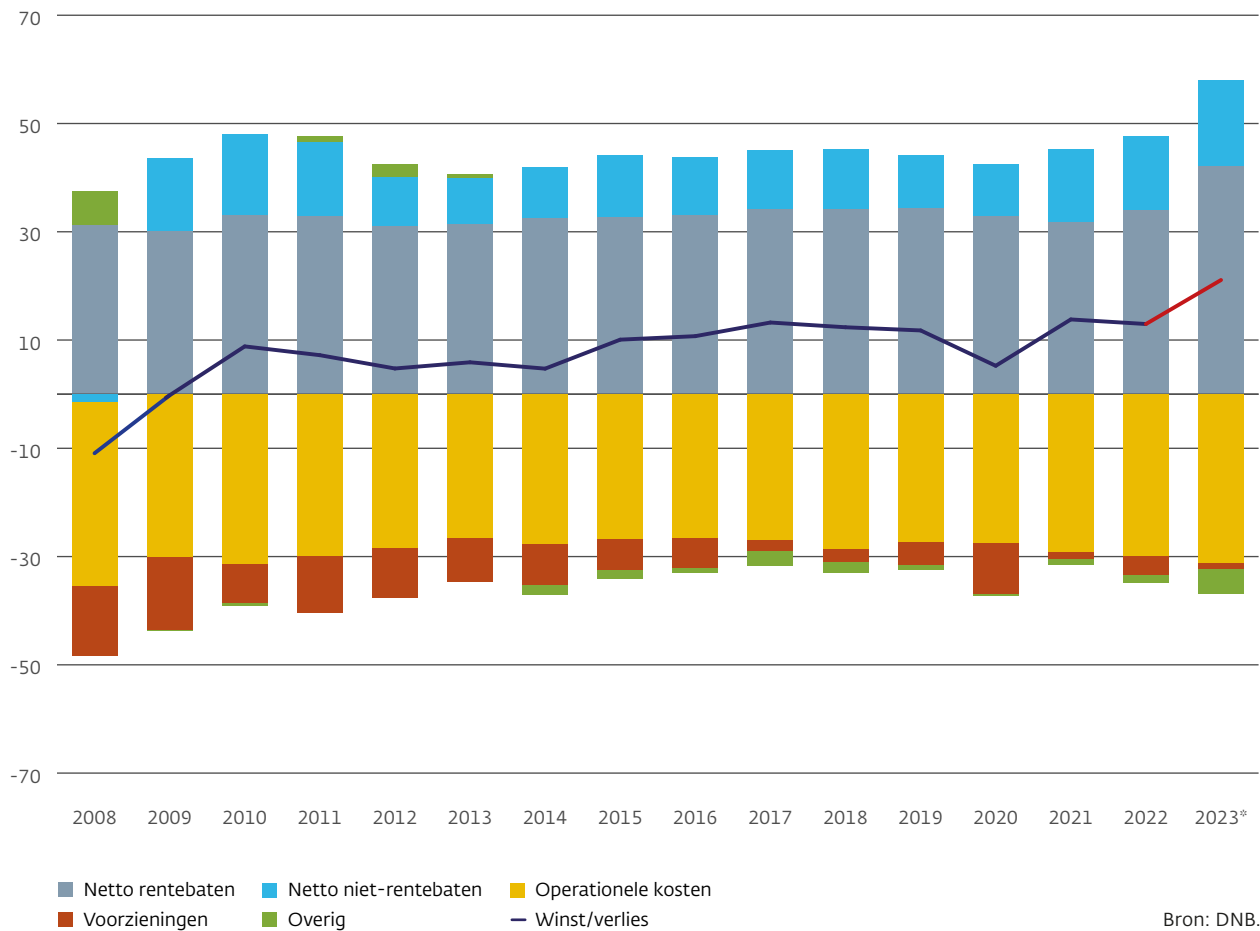
⁷ Adyen, dat vooral actief is in het betalingsverkeer en sinds 2017 over een bankvergunning beschikt, vormt hierop een uitzondering.

Het afgelopen jaar is de winstgevendheid van banken aanzienlijk toegenomen. Het nettoresultaat van Nederlandse banken bedroeg in 2022 bijna € 13 miljard (figuur 3). In het eerste half jaar van 2023 bedroeg het nettoresultaat reeds € 10,5 miljard. Het nettoresultaat kan worden uitgesplitst in: (i) de netto rentebaten, (ii) de netto niet-rentebaten, bestaande uit onder andere de netto premie- en commissiebat

en de inkomsten uit financiële activa, (iii) de operationele kosten en (iv) de voorzieningen die banken treffen voor niet-presterende leningen. Tegen de achtergrond van de toegenomen winstgevendheid van banken heeft de Tweede Kamer recent een motie aangenomen waarin wordt voorgesteld om de bankenbelasting te verhogen. Kader 1.3 gaat hier verder op in.

Figuur 3 Winstgevendheid banken sterk afhankelijk van netto rentebaten

Winstgevendheid Nederlandse banken per categorie in EUR miljard

Bron: DNB.

Toelichting: In bovenstaand figuur is er voor de winstgevendheid in 2023 gebruik gemaakt van een eenvoudige extrapolatie van de cijfers over de eerste helft van 2023.

Kader 1.3 Verhogen bankenbelasting politieke keuze, goede vormgeving essentieel

Banken die in Nederland actief zijn betalen belasting over de mate waarin zij zich met schulden financieren: de bankenbelasting. De financiële crisis, waarin de overheid noodlijdende banken met onder meer kapitaalinjecties een helpende hand heeft geboden, vormde de aanleiding voor de invoering van deze belasting. Het hoofddoel van de bankenbelasting, zoals bij de invoering in 2012 door het kabinet is benadrukt, is het beprijzen van de impliciete overheidssubsidie: het risico dat een bank door de overheid moet worden gered om de financiële stabiliteit te borgen.⁸ De minister van Financiën concludeerde in 2021 in een uitgebreide evaluatie dat de impliciete overheidsgarantie voor systeemrelevante banken sinds de financiële crisis kleiner is geworden, mede door de beleidsmaatregelen die in internationaal en Europees verband zijn genomen, alhoewel deze nog steeds niet nul is ([Rijksoverheid, 2021](#)).

In het licht van de toegenomen winsten van banken heeft de Tweede Kamer recent een motie aangenomen om de belasting voor Nederlandse banken structureel met € 150 miljoen te verhogen.⁹ Het is aan de politiek om een besluit te nemen over de wenselijkheid van deze verhoging. Vanuit een prudentieel perspectief bezien, is het wenselijk dat de wijze waarop deze verhoging wordt vormgegeven de weerbaarheid van banken niet ondermijnt. Zo kan een structurele verhoging van de bankenbelasting die geen rekening houdt met de onderliggende ontwikkeling van de winstgevendheid van banken effect hebben op de toekomstige mogelijkheden om verdere buffers op te bouwen. Daarnaast dient het beoogde doel, namelijk het additioneel belasten van bancaire winsten die in Nederland behaald zijn, aan te sluiten op de vormgeving. Met de voorgenomen structurele verhoging van de bankenbelasting, is deze aansluiting er op dit moment niet. De huidige bankenbelasting is immers gericht op het adresseren van de impliciete subsidie voor het zogenoemde *Too-Big-To-Fail* risico en hangt af van de mate waarin een bank zich met schulden financiert.

⁸ Kamerstukken II, 2011-2012, 33 121, nr. 3.

⁹ Kamerstukken II, 2023-2024, 36 418, nr. 11.

Rentebaten belangrijkste inkomstenbron

De netto rentebaten vormen de kurk waarop het Nederlandse bancaire bedrijfsmodel drijft.

De netto rentebaten zijn de rente-inkomsten die banken ontvangen op hun activa, zoals leningen aan bedrijven en huishoudens, minus de rente-uitgaven die ze betalen op hun verplichtingen, waaronder betaalrekeningen en deposito's. Waar de netto rentebaten in de afgelopen jaren rond € 30 miljard schommelden, stegen ze in 2022 tot bijna € 34 miljard. Daarmee vormden de netto rentebaten ruim tweederde van de totale operationele inkomsten in 2022. In de eerste helft van 2023 bedroegen de netto rentebaten al € 21 miljard. Opvallend is dat kleinere banken in Nederland in vergelijking met de grootbanken minder afhankelijk zijn van rente-inkomsten, maar juist sterker afhankelijk zijn van de netto premie- en commissiebatens.¹⁰

De rentemarge die banken realiseren kan conceptueel worden uitgesplitst in de marge op depositofinanciering (inleenmarge) en de marge op kredietverlening (uitleenmarge). De rente die banken ontvangen op hun activa, zoals hypotheek- en zakelijke leningen, ligt doorgaans hoger dan de rente op de passiva, zoals betaal- en spaartegoeden. De rentemarge die banken hierdoor realiseren kan worden uitgesplitst in een inleen- en uitleenmarge en de inkomsten uit looptijdtransformatie.¹¹ De inleenmarge drukt het financieringsvoordeel uit dat banken behalen door zich met deposito's te financieren en weerspiegelt het verschil tussen de rente die banken betalen op hun depositofinanciering en

de marktrente.¹² De uitleenmarge van banken is het verschil tussen de rente die banken verdienen op *nieuw* uitgegeven leningen en de marktrente met een vergelijkbare looptijd. Tot slot realiseert een bank rentebaten uit looptijdtransformatie, doordat de looptijd van de activa van een bank doorgaans langer is dan de looptijd van de passiva. Wanneer langere rentes hoger liggen dan korte rentes, kunnen banken profiteren van het verschil in looptijd tussen hun activa en passiva. Voor Nederlandse banken is dit voordeel relatief klein, mede doordat zij een groot deel van hun renterisico afdekken ([DNB, 2022](#)).

Doordat de gestegen rente vooralsnog langzaam in de spaarrente doorwerkt, is de inleenmarge van banken op deposito's toegenomen. Banken hebben de recent gestegen marktrente in beperkte mate doorgegeven in de rente op tegoeden op betaalrekeningen en vrij opneembare spaartegoeden. Hierdoor is de inleenmarge van banken op deposito's vanaf eind 2021 gestegen (zie figuur 4a). Ook in de periode met negatieve beleidsrentes duurde het enige tijd voordat banken de negatieve rente (deels) aan klanten doorberekenen. In vergelijking met eerdere periodes waarin de marktrente steeg, is er nu sprake van een snellere en hogere doorwerking van de gestegen marktrente naar de spaarrente die Nederlandse banken bieden ([DNB, 2023](#)). Ook elders in de eurozone is de stijging van de depositorente beperkt gebleven ten opzichte van de marktrente, waardoor banken baat hebben bij de gestegen rente (zie [ECB, 2023](#)). Het ministerie van Financiën heeft de Autoriteit Consument

¹⁰ Voor de grote banken vormden de rentebaten in 2022 70% van hun totale baten, voor de kleine en middelgrote banken is dit 45%.

¹¹ Bij het concept van in- en uitleenmarge blijven niet-rente kosten, zoals de operationele kosten, verwachte kredietrisicokosten en kapitaalkosten buiten beschouwing.

¹² Hoewel tegoeden op de betaal- en spaarrekening voor klanten (vaak) vrij opneembaar zijn, vormen ze voor banken een relatief stabiele financieringsbron. Klanten hebben immers normaliter niet allemaal tegelijk hun geld nodig. Bovendien wisselen klanten weinig van bank, waardoor deposito's relatief stabiel zijn. Hierdoor zijn banken in staat om de depositotegoeden voor een relatief lange periode uit te lenen tegen een hogere rente. Deze effectieve looptijd van de deposito's wordt door banken gemodelleerd o.a. op basis van verwachte rentegevoeligheid van hun klanten.

& Markt (ACM) gevraagd of er aanleiding is om onderzoek te doen naar de ontwikkeling van spaartarieven en de concurrentie in de Nederlandse spaarmarkt (Rijksoverheid, 2023). De ACM heeft aangekondigd hiervoor voldoende aanleiding te zien en verwacht voor de zomer van 2024 de resultaten van dit onderzoek naar de werking van de Nederlandse spaarmarkt te publiceren (ACM, 2023).

Tegelijkertijd wisten banken tot voor kort hun uitleenmarge op peil te houden. De uitleenmarge is na de financiële crisis toegenomen, vooral doordat banken lange tijd konden profiteren van relatief hoge uitleenmarges op hypotheek (Jansen et al., 2013). Deze hoge marges hebben ook, zoals in hoofdstuk 3 aan bod komt, verzekeraars en pensioenfondsen aangemoedigd om hun marktaandeel op de hypotheekmarkt uit te breiden. Sinds 2021 is, door de snelle stijging van de

Figuur 4a Inleenmarge op deposito's neemt door gestegen rente toe

Bron: ECB (SDW), Bloomberg.

Toelichting: De inleenmarge is hier berekend als het verschil tussen de door banken vergoede depositorente en de risicovrije rente-inkomsten die zij op basis van deze deposito's kunnen verkrijgen (op basis van een replicating portfolio aan swaps met looptijden overeenkomstig met de door banken gemiddelde rentegevoeligheid van de betreffende deposito's).

marktrente, de uitleenmarge op nieuw verstrekte hypotheek echter gedaald (zie figuur 4b).

Niet-rentebaten toegenomen, onder meer door hogere inkomsten uit betalingsverkeer

De netto premie- en commissiebaten zijn de afgelopen jaren gestaag toegenomen.

De premie- en commissiebaten vloeien onder andere voort uit de door banken aangeboden betaaldiensten, *retail*-beleggingsproducten en zakenbankieren. Doordat banken de tarieven op betaalrekeningpakketten en -transacties hebben verhoogd, zijn de inkomsten die banken hierop realiseren de afgelopen jaren gestegen. In combinatie met de gestegen rentebaten die aan het betalingsverkeer toegerekend kunnen worden en de kostenbesparende maatregelen die banken hebben genomen, is de winstgevendheid van het betalingsverkeer voor banken de

Figuur 4b Uitleenmarge op nieuw verstrekte hypotheek na lange periode weer gedaald

Bron: ECB (SDW), Bloomberg.

Toelichting: De uitleenmarge is hier berekend als het verschil tussen de naar looptijd gewogen hypotheekrente op nieuw verstrekte hypotheek minus de naar looptijd gewogen marktrente (swaprentes voor verschillende looptijden). De rentepercentages zijn een gewogen gemiddelde van hypotheek rentepercentages zoals gerapporteerd door banken. Dit kan afwijken van de actuele rentetarieven van hypotheekaanbieders, onder meer doordat de gerapporteerde hypotheekleningen afgesloten kunnen zijn op basis van offertes uit een eerdere periode met een andere rente.

afgelopen jaren verbeterd (zie kader 1.4). Net als bij andere Europese banken zijn na de financiële crisis van 2008 met name de inkomsten uit het zakenbankieren gedaald, doordat banken deze

activiteiten hebben afgebouwd. Handelinkomsten en overige baten zijn voor Nederlandse banken relatief klein.

Kader 1.4 Winstgevendheid betalingsverkeer afgelopen jaren verbeterd

Het aanbieden van betaaldiensten aan rekeninghouders in Nederland draagt steeds meer bij aan de winstgevendheid van de Nederlandse bancaire sector. Dit geldt ook voor betaaldiensten die internationaal opererende Nederlandse banken aanbieden aan rekeninghouders in het buitenland.

Betalingsverkeer in Nederland is winstgevend voor de Nederlandse bancaire sector

In tegenstelling tot de afgelopen jaren, zullen de meeste Nederlandse grootbanken waarschijnlijk dit jaar betaaldiensten aan Nederlandse rekeninghouders winstgevend kunnen aanbieden. Voor sommige grootbanken en middelgrote banken is dit mogelijk niet het geval.¹³ Uit onderzoek van Betaalvereniging Nederland (2022) blijkt dat de Nederlandse banken in 2021 een gezamenlijk verlies van € 570 miljoen leden op betaaldiensten in Nederland. De kosten (€ 4,2 miljard) wogen toen niet op tegen de baten (€ 3,7 miljard). Banken leden € 802 miljoen verlies op het particuliere segment en boekten € 232 miljoen winst op het zakelijke segment. De belangrijkste redenen voor de verlieslatendheid in 2021 waren de lage rentebaten over de saldi op de betaalrekeningen en hoge overhead, risico- en compliance kosten.

Om de kostendekkingsgraad van betaaldiensten te verbeteren en deze minder afhankelijk te maken van macro-economische ontwikkelingen, hebben grootbanken de afgelopen jaren de tarieven op betaalrekeningpakketten en -transacties aanzienlijk verhoogd. Hierdoor zijn de bruto-inkomsten van de vier grootbanken uit betaaldiensten in Nederland sinds 2021 met ongeveer € 300 miljoen toegenomen. Door de gestegen inleenmarge zijn ook de netto rentebaten die banken op binnenlandse tegoeden op betaalrekeningen realiseren, toegenomen. Schattingen geven aan dat deze in 2023 ongeveer € 1 miljard hoger zullen zijn dan in 2021.¹⁴ Daarnaast hebben kostenbesparende maatregelen, zoals de sluiting van bankfilialen, het verder terugdringen van papieren betaalstromen, en het afronden van de inhaalactiviteiten bij het klantonderzoek in het kader van AML/CFT bij een aantal grootbanken ook bijgedragen aan de verbetering van de kostendekkingsgraad van betaaldiensten aan Nederlandse rekeninghouders.

¹³ Eerdere kostenstudies tonen dat Nederlandse banken voorheen betaaldiensten ook kostendekkend aanboden, zie bijvoorbeeld McKinsey & Company (2006).

¹⁴ Bij de schatting is gebruik gemaakt van de methodiek die in het 'Onderzoek naar de kosten en opbrengsten van het betalingsverkeer voor financiële instellingen in 2021' van Betaalvereniging Nederland (2022) is gehanteerd voor de bepaling van de netto rentebaten uit betalingsverkeer, die is onderschreven door Nederlandse banken.

Bancaire betaalfunctie draagt bij aan toename winst van de Nederlandse banken op hun gehele klantenportefeuille

Als we de hele klantenportefeuille van Nederlandse banken in beschouwing nemen, inclusief de rekeninghouders in het buitenland, dan blijkt dat het belang van de bancaire betaalfunctie ten opzichte van andere bankfuncties is toegenomen. Dit geldt zowel voor de netto inkomsten uit premies en commissies als voor de netto rentebaten.

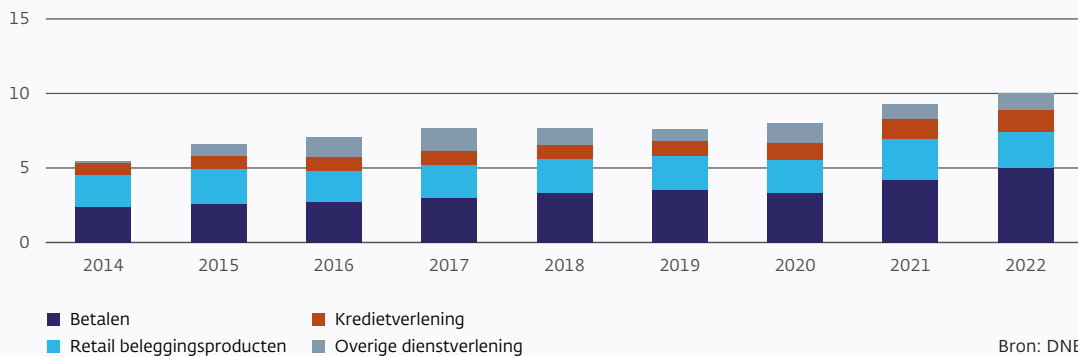
Tussen 2014 en 2022 zijn de netto inkomsten uit premies en commissies uit het hele pakket aan bancaire diensten verleend aan hun rekeninghouders, inclusief de buitenlandse, met 81% gegroeid, van € 5,7 miljard naar € 10,2 miljard (zie figuur 5). Alle bancaire diensten -betalen, retail beleggingsproducten, kredietverlening en overige dienstverlening- hebben bijgedragen aan deze groei, maar de grootste bijdrage komt vanuit betaaldiensten, namelijk + € 2,6 miljard. Het aandeel van de bancaire betaalfunctie in de netto tarief- en commissie inkomsten is hiermee toegenomen naar 50%. Dit komt grotendeels door de opkomst van de mondiaal opererende betaaldienstverlener Adyen, die sinds medio 2017 een bankvergunning heeft, en bij wie een groot deel van de extra premie- en commissiebatens neerslaat. Een wat kleiner deel komt door de tariefsverhogingen op betaalrekeningpakketten en -transacties van de grootbanken en andere banken gericht op particuliere klanten en mkb'ers.

Banken realiseren hogere netto rentebaten op betaal- en spaarrekeningen

Hoewel banken het leeuwendeel van hun netto rentebaten realiseren op hun leningenportefeuille, is het aandeel dat zij halen door zich te financieren via betaal- en spaardeposito's de afgelopen

Figuur 5 Belang bancaire betaalfunctie in netto directe premie- en commissiebatens verdubbeld tussen 2014 –2022

Netto premie- en commissiebatens per categorie in EUR miljard

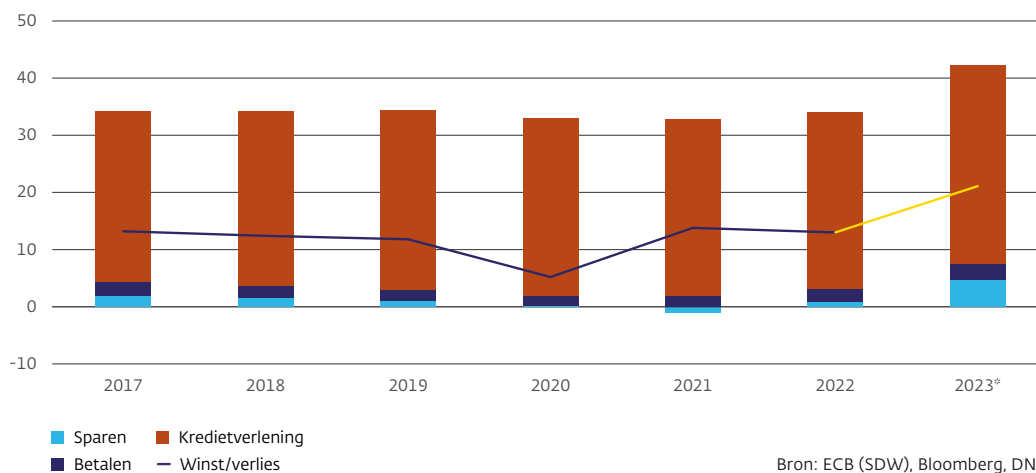

Toelichting: De categorie overige dienstverlening bevat onder andere de inkomsten uit activiteiten die aan het zakenbankieren gerelateerd zijn.

jaren weer toegenomen. De gezamenlijke bijdrage van betaal- en spaarrekeningen aan de netto rentebaten wordt geschat op ruim € 7 miljard in 2023 (zie figuur 6). Het betreft hier saldi van rekeninghouders binnen én buiten Nederland. De bijdrage van betalen aan de totale netto rentebaten was in 2021 beperkt en die van sparen zelfs negatief. Deze lage of zelfs negatieve bijdragen kwamen doordat banken de negatieve rente maar voor een deel doorberekenden aan hun klanten. Sindsdien is er sprake van herstel, waarbij vooral de bijdrage van de spaarfunctie opvalt. De verwachte toename van de betaalbijdrage naar ongeveer € 2,9 miljard in 2023 is minder sterk, en is vergelijkbaar met de hoogte ervan in 2017. Dit komt doordat banken saldi op betaalrekeningen gemiddeld genomen iets langer uitzetten dan die op spaarrekeningen, wat deze iets minder gevoelig maakt voor renteschommelingen. Gemiddeld genomen is de bijdrage van betalen overigens hoger dan van sparen, doordat banken huishoudens en bedrijven geen tot weinig rente vergoeden over hun saldi op betaalrekeningen, in tegenstelling tot die op spaarrekeningen, en doordat banken saldi op betaalrekeningen voor iets langere periode uitzetten dan saldi op spaardeposito's. Beiden dragen bij aan een hogere rentemarge op betaalrekeningen. Wel speelt dat de saldi op betaalrekeningen sinds medio 2022 afnemen, omdat rekeninghouders vanwege de oplopende spaarrente geld overboeken naar spaarrekeningen. Hiervan gaat een dempend effect uit op de bijdrage van betalen op de netto rentebaten en een opwaarts effect op dat van sparen.

Figuur 6 Toename bijdrage betalen en sparen aan netto rentebaten

Netto rentebaten per categorie in EUR miljard

Toelichting: In bovenstaand figuur is voor de winstgevendheid en de netto rentebaten toebedeeld aan de drie bancaire functies in 2023 gebruik gemaakt van een eenvoudige extrapolatie van de cijfers over de eerste helft van 2023. De netto rentebaten toebedeeld aan bewaren (sparen en betalen) zijn geschat door de saldi op betaal- en spaarrekeningen te vermenigvuldigen met de gewogen gemiddelde inleenmarge. De bijdrage van kredietverlening volgt door de totale netto rentebaten te verminderen met de bijdrage van bewaren. De netto rentebaten van betalen zijn gebaseerd op de gehanteerde methodiek in het 'Onderzoek naar de kosten en opbrengsten van het betalingsverkeer voor financiële instellingen in 2021' van Betaalvereniging Nederland (2022), door de aangehouden tegoeden op betaalrekeningen te vermenigvuldigen met een gemiddelde risicovrije marktrente met een looptijd van 6,2 jaar. Deze zijn verkregen door een voortschrijdend gemiddelde te nemen van rentedragende portfolio's, opgebouwd uit 39% vijfjaars- en 61% zeven jaarstermijncontracten. De bijdrage van sparen is verkregen door de bijdrage van bewaren te verminderen met die van betalen. Bij de hier gehanteerde methodiek zijn de financieringsopslagen die banken op de financiële markten moeten betalen voor funding buiten beschouwing gelaten.

Operationele kosten gedaald, maar kosten voor bestrijding van witwassen toegenomen

Nederlandse banken hebben hun kosten-efficiëntie aanzienlijk weten te verbeteren.

De operationele kosten van banken bestaan voornamelijk uit personeels- en ICT-kosten, maar bevatten onder andere ook de afdrachten aan het depositogarantiefonds en belastingen. De kosten-inkomstenratio van Nederlandse banken, de verhouding tussen operationele kosten en inkomsten, is verbeterd van bijna 70% voor de financiële crisis tot 55% in 2022. Daarmee zijn Nederlandse banken gemiddeld genomen ook efficiënter dan Europese banken, die een kostenratio van 60% hebben. Naast de stijging van de inkomsten, heeft ook digitalisering van de dienstverlening en het sluiten van fysieke bankfilialen, geld- en afstortautomaten bijgedragen aan een hogere kostenefficiëntie.

Hoewel digitalisering van bancaire dienstverlening heeft bijgedragen aan een hogere kostenefficiëntie, leidt het ook tot zorgen over de toegankelijkheid van de bancaire dienstverlening. Nederland behoort tot de koplopers van landen waarin bankzaken digitaal geregeld worden en Nederlandse banken maken

werk van hun digitale transformatie (zie ook kader 1.5). Tegelijkertijd is er een omvangrijke groep Nederlanders die moeite heeft om digitaal haar bankzaken te regelen. In 2021 was één op de zes volwassenen namelijk niet in staat om zelfstandig alle basisbetaaldiensten, zoals geldopnames, betalingen in fysieke winkels en in webshops en het omgaan met een mobiel bankieren app, uit te voeren. Het is voor hen echter lastiger geworden om hulp te vragen aan bankmedewerkers, vanwege de sluiting van bankfilialen en beperkte telefonische bereikbaarheid van bankmedewerkers ([DNB, 2022](#)). Ook zakelijke klanten ervaren hier problemen mee ([MOB, 2022](#)). Het Maatschappelijk Overleg Betalingsverkeer (MOB)¹⁵ heeft banken opgeroepen om meer prioriteit te geven aan de verbetering van de toegankelijkheid van betaaldiensten. Banken hebben gehoor gegeven aan deze oproep en aangegeven dat niet-digitale klanten gebruik kunnen blijven maken van niet-digitale basisbankdiensten, zo lang als dat nodig is. Ook geven zij prioriteit aan het verbeteren van de toegankelijkheid van betaaldiensten ([NVB, 2023](#)).

¹⁵ Het MOB is een overlegplatform waarin organisaties betrokken bij het aanbieden en afnemen van betaaldiensten zich inzetten voor veilig, betrouwbaar, toegankelijk en efficiënt betalingsverkeer voor iedereen. DNB zit het MOB voor en verzorgt het secretariaat.

Kader 1.5 Digitale transformatie vergt ook goede beheersing van operationele risico's

Digitale transformatie is voor veel banken al decennialang een prioriteit. Klanten verwachten een steeds snellere en gebruiksvriendelijkere dienstverlening. Bovendien groeien de toepassingen van innovatieve technologieën en neemt de concurrentie van techbedrijven, die inspelen op de veranderende (digitale) klantbehoefte, toe. Vooral in het betalingsverkeer zijn verschillende nieuwe partijen - waaronder Adyen, Revolut, Apple en Google – succesvol de concurrentie met banken aangegaan (zie ook [DNB, 2021](#)).

Tegen deze achtergrond investeren de meeste banken al geruime tijd fors in digitale transformatie. Nederlandse banken richten zich hierbij voornamelijk op de verdere integratie van bewezen technologieën, zoals clouddiensten en *Application Programming Interfaces* (API's). De IT-systemen van banken staan in de cloud en daarop ontwikkelen banken, samen met techbedrijven, nieuwe diensten. Hierdoor ontstaan ook afhankelijkheidsrelaties tussen banken en techbedrijven, wat met uitbestedingsrisico's gepaard kan gaan. Het is belangrijk dat banken deze uitbestedingsrisico's adequaat beheersen. DNB ziet hier als toezichthouder op toe en krijgt met de inwerkingtreding van *Digital Operational Resilience Act* (DORA) ook nieuwe bevoegdheden in handen. Zo worden *threat led penetration testen* die gericht zijn op het verhogen van de cyberweerbaarheid voor grote banken verplicht, waarbij tevens derde aanbieders van ICT-diensten betrokken kunnen worden. Ook bevat DORA een oversightkader waaronder Europese toezichthouders, in samenwerking met nationale toezichthouders, onderzoeken kunnen uitvoeren bij kritieke derde aanbieders van ICT-diensten.

Een deel van de innovaties is ook gericht op efficiëntere processen voor het bestrijden van financieel-economische criminaliteit. Het gebruik van *machine learning* kan transactiemonitoring efficiënter maken en daarmee ook de last voor bedrijven en particuliere klanten verminderen. Met innovatieve *know-your-customer* (KYC) processen kan sneller, goedkoper en preciezer een risico-inschatting van klanten worden gemaakt op basis van kwalitatief goede data. Vaak wordt deze data nog handmatig opgevraagd bij de klant, maar aankomende Europese wet- en regelgeving maken het mogelijk om financiële data eenvoudiger te delen (zie ook hoofdstuk 3). DNB is voorstander van de digitale ontwikkelingen waarmee instellingen efficiënter en effectiever kunnen voldoen aan de verplichtingen van de Wwft, onder de voorwaarde dat de juiste waarborgen zijn ingericht, zoals ten aanzien van de privacy van klanten (zie [DNB, 2022](#)).

De risico's die zijn verbonden aan de implementatie en het gebruik van nieuwe digitale producten en diensten worden niet altijd goed beheerst. Uitdagingen zijn er vooral op het gebied van databeveiliging. Zo stelt technologische ontwikkeling kwaadwillenden in staat om steeds geavanceerdere cyberaanvallen uit te voeren en geeft het hun toegang tot nieuwe modus operandi. Ook oplopende geopolitieke spanningen versterken de cyberdreiging. Daarnaast zijn goede data voor veel toepassingen van digitale technologieën essentieel. Kunstmatige intelligentie kan bijvoorbeeld alleen goed ingezet worden wanneer de onderliggende data van goede kwaliteit en betrouwbaar is. Uit toezichtonderzoek blijkt dat banken hun datamanagement en risicorapportages nog niet voldoende op orde hebben. Het is daarom van belang dat banken blijven investeren in een goede en toekomstbestendige datahuishouding.

De kosten die banken maken voor het bestrijden van financieel-economische criminaliteit zijn de afgelopen jaren toegenomen, maar kunnen teruglopen wanneer achterstanden zijn weggewerkt. Banken hebben de afgelopen jaren een noodzakelijke inhaalslag gemaakt om hun klantdossiers op orde te brengen. De kosten die zij maken voor de bestrijding van financieel-economische criminaliteit zijn hierdoor toegenomen en werden in 2022 geschat op circa € 1,7 miljard. Dit komt overeen met ruim 5% van de totale operationele kosten. Banken hebben aangegeven dat circa een kwart van deze kosten tijdelijk zijn, gerelateerd aan hersteltrajecten. Bij verschillende banken zijn deze hersteltrajecten inmiddels afgerond, wat een drukkend effect heeft op de kosten. Bij andere banken kan dit in de toekomst gebeuren, wanneer ook zij hun achterstanden bij witwascontroles hebben weggewerkt. Bovendien kan de bestrijding van financieel-economische criminaliteit in de toekomst efficiënter en effectiever vorm krijgen door een meer risicogebaseerde aanpak, in combinatie met de toepassing van nieuwe technologieën (zie ook kader 1.5 en [DNB, 2022](#)). Daarmee kan tevens de klantbelasting worden beperkt.

Voorzieningen voor kredietverliezen na coronacrisis gedaald, maar kunnen weer oplopen

De monetaire verkrapping van centrale banken kan op termijn tot hogere voorzieningen nopen. De voorzieningen die banken treffen om (verwachte) kredietverliezen op te vangen, reflecteren economische ontwikkelingen. Zo nam tijdens de coronacrisis in 2020 de winst tijdelijk sterk af, doordat banken fors hogere voorzieningen troffen om potentiële kredietverliezen op te vangen (zie figuur 3). Door het grotendeels vrijvallen van deze

voorzieningen, verbeterde het nettoresultaat in 2021 aanzienlijk. De monetaire verkrapping van centrale banken kan banken de komende jaren noodzaken hun voorzieningen te verhogen, zoals ook in de jaren '70 en '80 het geval was toen Nederland een vergelijkbare inflatieschok te verwerken kreeg ([DNB, 2022](#)). Hoewel banken nu vooral de positieve effecten van het verkrappende monetaire beleid via de doorwerking op hun rentemarges ervaren, zijn mede door de stijgende rentes de financiële condities het afgelopen jaar verkrapt. Bovendien bestaat het risico dat een verdere verkrapping van financiële condities nodig is wanneer de inflatie hoger blijft dan verwacht ([DNB, 2023](#)). Kredietrisico's van banken kunnen hierdoor toenemen, doordat herfinancieringsrisico's stijgen en de terugbetaalcapaciteit van huishoudens en bedrijven onder druk kan komen te staan.

2 Betalen en sparen

Spaarders blijven vooralsnog trouw aan hun bank, maar toenemende renteversillen en concurrentie kunnen hen aanmoedigen alternatieven buiten de eigen bank te verkennen. Digitalisering faciliteert dit, doordat spaargeld eenvoudiger verschoven kan worden. Hierdoor neemt mogelijk ook de vluchtigheid van deposito's toe wat – afhankelijk van de behoefte aan liquiditeit die banken hebben – tot opwaartse druk op de spaarrente kan leiden.

2.1 De Nederlandse betaal- en spaarmarkt

Nederlanders hebben hun betaal- en spaarrekeningen vooral bij de grootbanken.

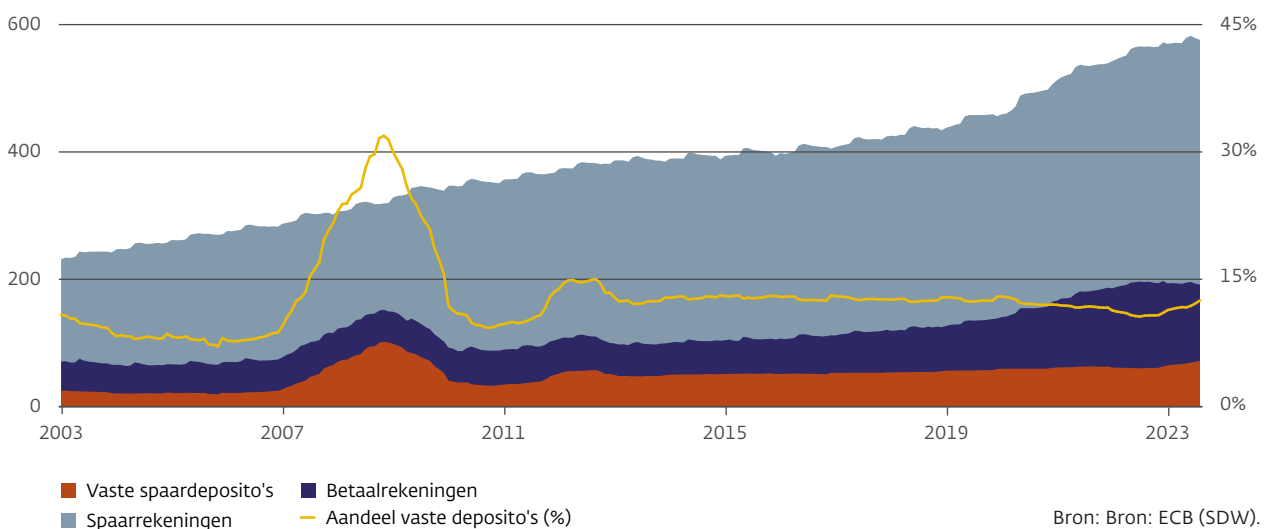
De meeste particulieren (98%) hebben een betaalrekening bij één of meer van de vier Nederlandse grootbanken.¹⁶ De betaalrekening is daarmee voor Nederlandse banken een belangrijk anker. Het biedt mogelijkheden tot *cross-selling* en veel Nederlanders hebben naast

de betaalrekening ook een spaarrekening bij dezelfde bank. De vier grootbanken hebben samen meer dan 80% van het totale volume aan huishouddeposito's, bestaande uit betaal- en spaarrekeningen, in handen.

Het volume aan deposito's van Nederlandse huishoudens is de afgelopen jaren substantieel gegroeid. Medio 2023 hielden huishoudens bijna € 580 miljard aan op hun betaal- en

Figuur 7 Huishoudens sparen stevig door

Spaargeld van Nederlandse huishoudens in EUR miljard

Toelichting: Het gaat om de bancaire deposito's die huishoudens uit het eurogebied aanhouden bij in Nederland gevestigde monetaire financiële instellingen. Het merendeel komt uit Nederland.

¹⁶ Bron: Data verzameld onder een representatieve groep van ruim 23 duizend Nederlandse ingezetenen van 12 jaar en ouder door onderzoeksbureau IPSOS, gebruikmakend van het consumentenpanel van onderzoeksbureau GfK in het kader van het Betalen aan de Kassa 2022 onderzoek van DNB en Betaalvereniging Nederland.

spaarrekeningen.¹⁷ Vooral tijdens de coronacrisis hebben huishoudens fors gespaard (zie [DNB, 2023](#)). Dit heeft ertoe geleid dat het aandeel van betaal- en spaardeposito's van huishoudens in de totale financiering van banken is toegenomen van 14% in 2008 tot 20% medio 2023. De samenstelling van huishouddposito's is over de tijd veranderd. Tussen 2006 en 2008, toen rentes relatief hoog waren, was het aandeel spaardeposito's met een vaste looptijd relatief hoog. Er werd relatief weinig geld op betaalrekeningen aangehouden, aangezien daarop doorgaans geen rente wordt vergoed (figuur 7). In de lage rente-omgeving veranderde dat. Sinds 2022 is, aangemoedigd door de hogere rente die banken op spaardeposito's vergoeden, het aandeel spaardeposito's weer licht gestegen.

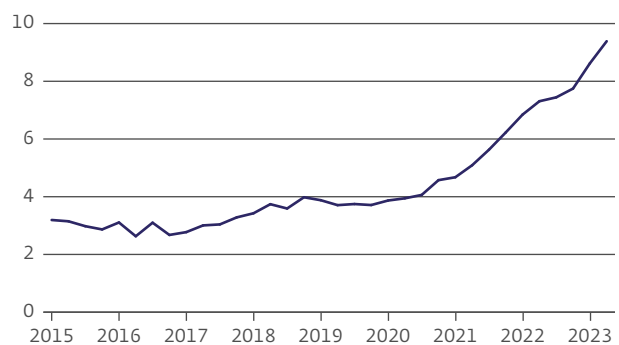
2.2 Vluchtigheid van deposito's en potentiële druk op de spaarrente

Spaarders blijven hun eigen bank vooralsnog trouw, ondanks toegenomen rentever verschillen tussen banken. Voornamelijk niet-traditionele banken, zoals *digital only* banken, bieden momenteel een hogere rente dan de meer traditionele banken. Waar sommige van deze (kleinere) banken de afgelopen maanden een substantiële instroom in deposito's ervaren, is de verschuiving bezien op het totaal van de spaarmarkt tot nu toe bescheiden. Ook bij buitenlandse banken worden door Nederlandse huishoudens weliswaar meer banktegoeden aangehouden, maar afgemeten naar de totale omvang van banktegoeden van huishoudens is dat met 1,6% nog altijd beperkt (zie figuur 8).¹⁸ Een enquête van DNB onder Nederlandse huishoudens

bevestigt het beeld dat Nederlanders hun bank trouw blijven. De afgelopen 3 jaar is slechts 3% van de klanten vanwege een hogere rente overgestapt naar een andere bank. Onder jongvolwassenen (25-34 jaar) ligt dit aandeel tweemaal zo hoog. De gemiddelde door respondenten zelf opgegeven kans dat zij het komende jaar met hun belangrijkste spaarrekening naar een andere bank zullen overstappen, ligt iets hoger dan 10%.

Figuur 8 Nederlandse huishoudens sparen meer bij andere eurogebied banken

EUR miljard

Bron: ECB (SDW).

Toelichting: De figuur toont het volume aan bancaire deposito's dat Nederlandse huishoudens bij niet-Nederlandse banken uit het eurogebied aanhouden.

Digitalisering maakt het voor spaarders eenvoudiger om banken onderling te vergelijken en spaargeld naar andere banken te verschuiven. Door digitalisering is het gemakkelijker geworden om de spaarrentes en de tarieven van een (betaal)rekening bij verschillende banken te vergelijken. Bovendien kunnen (spaar)rekeningen vaak volledig online

¹⁷ Dit komt overeen met 60% van het bbp. Daarnaast hielden bedrijven medio 2023 in totaal € 380 miljard aan bancaire deposito's aan. Het merendeel hiervan, € 250 miljard, wordt op betaalrekeningen aangehouden, met name bij de grootbanken. Bedrijven houden deze middelen vooral aan voor liquiditeitsmanagementdoeleinden en minder vanuit spaarmotief.

¹⁸ De meest populaire landen voor een rekening in het buitenland zijn de ons omringende landen, zoals Duitsland, België en Frankrijk. Opvallend is de (toenemende) populariteit van Estland en Italië, wat vermoedelijke samenhangt met de hoge spaartarieven van sommige banken daar.

worden geopend, waardoor spaarders vervolgens relatief eenvoudig hun spaartegoeden bij een andere bank onder kunnen brengen. Daarnaast bieden verschillende *fintechs* de mogelijkheid om spaartegoeden eenvoudig te verschuiven naar buitenlandse banken, die bijvoorbeeld een hogere spaarrente bieden. In combinatie met de komst van het Europese banktoezicht en het gelijktrekken van de voorwaarden voor de nationale depositogarantiestelsels, zijn Nederlandse banken hierdoor in directere concurrentie met hun Europese *peers* komen te staan. Omgekeerd biedt dat ook Nederlandse banken mogelijkheden om elders in Europa hun positie te verstevigen, bijvoorbeeld door de hoge mate waarin dienstverlening langs digitale weg plaatsvindt als competitief voordeel in te zetten. Overigens kunnen verschillen in de fiscale behandeling van spaargeld, taalbarrières en een lager vertrouwen in buitenlandse banken nog altijd een belemmering voor spaarders vormen om over te stappen op een buitenlandse bank.

Hoewel alternatieven aantrekkelijker worden, maken Nederlandse huishoudens nog beperkt gebruik van staatsobligaties en geldmarktfondsen. Wanneer de meest vermogende groep huishoudens (10%) buiten beschouwing wordt gelaten, blijkt uit CBS-data dat Nederlandse huishoudens slechts 10% van hun vermogen in effecten aanhouden, waaronder staatsobligaties en geldmarktfondsen. Tegelijkertijd hebben digitalisering en schaalvergroting de afgelopen jaren de drempels en kosten van vermogensbeheer verlaagd, waardoor beter renderende alternatieven voor bancaire

deposito's beschikbaar zijn gekomen. In het verlengde daarvan kunnen in de toekomst (nieuwe) partijen hun klanten eenvoudiger adviseren over hoe ze hun vermogen het beste kunnen beheren. Bijvoorbeeld door het met instemming van de klant koppelen van financiële data uit verschillende vermogensbronnen (zie hoofdstuk 3). Ten slotte kunnen ook fiscale wijzigingen invloed hebben op de aantrekkelijkheid van alternatieven, aangezien het vanwege fiscale redenen in Nederland op dit moment minder financieel aantrekkelijk is om te beleggen in geldmarktfondsen of soortgelijke producten.¹⁹ Ervaringen buiten Nederland illustreren dat lagere kosten en een betere toegankelijkheid van alternatieven voor deposito's tot veranderingen in klantgedrag kunnen leiden. Zo heeft de Belgische overheid getracht de concurrentie op deposito's te verhogen door een speciale (kostenvriendelijke) obligatie voor spaarders uit te geven, waarmee zij € 20 miljard ophaalde. Ook in Portugal en Italië heeft de overheid zich met de uitgifte van staatsobligaties rechtstreeks tot huishoudens gewend.

Buiten Europa krijgen banken ook te maken met (indirecte) concurrentie van BigTechs. In tegenstelling tot Europa, waar *BigTechs* vooralsnog terughoudend zijn om de concurrentie met banken op de spaar- en kredietmarkt aan te gaan en vooral een partner voor hen vormen, proberen zij buiten Europa op deelsegmenten wel een dominantere positie te verkrijgen. Exemplarisch hiervoor is het in de VS in april 2023 gelanceerde *Apple Savings*, een samenwerking tussen Apple en Goldman Sachs.

¹⁹ De Nederlandse vermogensbelasting hanteert in box 3 een fictief rendement voor spaargeld en beleggingen. Doordat het fictieve rendement voor beleggingen ook gebaseerd is op meer risicovolle activa, is het minder aantrekkelijk om te investeren in laag renderende beleggingen, zoals geldmarktfondsen. Hier kan verandering in komen wanneer, conform de voornemens van het thans demissionaire kabinet, overgegaan wordt op het heffen van belasting over het werkelijke rendement.

Dit betreft een spaarproduct waarbij de rente (4,15%) bij de introductie fors hoger lag dan de spaarrente die Amerikaanse banken destijds boden (gemiddeld 0,37%; [Financial Times, 2023](#)). Hoewel in enkele maanden tijd zo'n \$ 10 miljard aan tegoeden werd binnengehaald, zijn er geluiden dat het partnerschap tussen Apple en Goldman Sachs recent bekoeld lijkt ([Reuters, 2023](#)). Een ander voorbeeld vormt het Chinese yu'e bao, van de *BigTech* Ant, dat in een half jaar tijd \$100 miljard wist aan te trekken door een geldmarktfonds op te richten, dat weliswaar vergelijkbare liquiditeitskenmerken als een bancair deposito had, maar een hogere rente bood. Chinese banken voelden zich hierdoor vervolgens genoodzaakt om hun depositorenten te verhogen ([Chui, 2021](#)). Hoewel ongewis is in welke mate *BigTechs* ook plannen hebben om de Europese spaarmarkt te betreden, maakt de huidige hogere renteomgeving dergelijke toetreding aantrekkelijker. Niet alleen doordat de marges op spaartegoeden zijn toegenomen, maar ook omdat zij – in vergelijking met banken die te maken hebben met een bestaande kredietportefeuille – een relatief groter deel van de aangetrokken deposito's kunnen aanwenden

om nieuwe kredieten tegen een hogere rente te verstrekken.

Bezien vanuit het bancaire bedrijfsmodel, kan een toenemende vluchtigheid van deposito's tot opwaartse druk op de spaarrente leiden.

De mate waarin banken genoodzaakt zijn de spaarrente te verhogen om klanten te behouden, hangt onder andere af van de concurrentie op de spaarmarkt, zowel tussen Nederlandse banken onderling als met buitenlandse banken en niet-bancaire alternatieven, en de bereidheidwilligheid van klanten om over te stappen. Ook de mate waarin banken – tegen de achtergrond van de gestegen spaartegoeden van huishoudens – behoefte aan additionele financiering hebben speelt een rol. Het potentieel rentegevoeliger worden van spaarders en een toename van de vluchtigheid van deposito's, vormt zo de komende jaren een belangrijke uitdaging voor banken (zie ook kader 2.1). Het is daarom van belang dat banken de aannames die zij binnen hun risicomanagement maken over concurrentie en het overstapgedrag van spaarders met regelmaat beoordelen, en borgen dat deze voldoende prudent zijn.

Kader 2.1 Bankenonrust voorjaar '23 onderstreept noodzaak van adequaat risicobeheer en governance en versterking van toezicht en regelgeving

In het voorjaar van 2023 vielen meerdere regionale banken in de VS om en nam UBS het noodlijdende Credit Suisse over. De problemen bij de Amerikaanse banken waren gelegen in het bedrijfsmodel en een tekortschietend risicobeheer. Zo was bij de Amerikaanse SVB sprake van snelle groei, een grote afhankelijkheid van ongedekte deposito's en werd vooral het renterisico niet adequaat beheerst. SVB had de toevertrouwde gelden vooral belegd in langlopende obligaties, waarop door de snelle rentestijging ongerealiseerde verliezen waren opgebouwd. In maart kwamen SVB en Signature Bank in liquiditeitsproblemen toen spaarders in een kort tijdsbestek veel tegoeden opnamen. De toegenomen digitalisering van het betalingsverkeer, in combinatie met de rol van sociale media, zorgde voor een veel snellere uitstroom dan in voorgaande gevallen. In slechts één dag stroomde bij SVB en Signature Bank respectievelijk 25% en 20% van hun deposito's weg, terwijl bij Amerikaanse banken die tijdens de kredietcrisis van 2008 te maken hadden met een *bankrun* in twee weken tijd tussen de 4% en 10% wegstroomde ([Rose, 2023](#)). Bij Credit Suisse speelde al langere tijd verschillende problemen omtrent integriteit, bedrijfsmodel en winstgevendheid, waardoor beleggers en depositohouders hun geld verplaatsten.

De onrust in maart '23 leert dat adequaat risicobeheer en goede governance van groot belang zijn voor de weerbaarheid van banken, net als assertief en effectief toezicht daarop ([BCBS, 2023](#)). Het is belangrijk dat toezichthouders *outliers* in bedrijfsmodellen weten te herkennen, alert zijn op tekortkomingen in governance en risicobeheer en bij gebreken tijdig optreden en handhaven. Daarnaast onderstrepen de gebeurtenissen het belang van robuuste regelgeving. Dat vraagt om een bredere toepassing van de mondiale standaarden (zie ook kader 1.2), want ook problemen bij kleinere banken kunnen een wereldwijde kettingreactie veroorzaken. Regelgeving op het gebied van renterisico versterkt de weerbaarheid van banken, waarbij verdere mondiale harmonisatie van regelgeving wenselijk is. Ook op het gebied van de beheersing van liquiditeitsrisico is het belangrijk om lessen te trekken. De toegenomen snelheid waarmee, met name ongedekte, deposito's in het huidige digitale tijdperk kunnen wegstromen, is dan ook aanleiding om de liquiditeitsvereisten waaraan banken moeten voldoen, opnieuw tegen het licht te houden.

3 Kredietverlening

Kredietverlening aan huishoudens en bedrijven vormt een belangrijke inkomstenbron voor banken. Tegelijkertijd winnen pensioenfondsen en verzekeraars de afgelopen jaren marktaandeel op de hypotheekmarkt en hebben ook techpartijen hun oog laten vallen op de kredietmarkt. De transitie naar een klimaatneutrale economie en verdergaande digitalisering brengen kansen en uitdagingen voor banken met zich mee.

3.1 Kredietverlening aan huishoudens

3.1.1 De markt voor kredietverlening aan huishoudens en belang voor winstgevendheid

Voor banken vormt de hypotheekmarkt nog altijd de belangrijkste inkomstenbron, hoewel de groei van deze markt de afgelopen jaren afvlakt. De totale bruto rente-inkomsten van Nederlandse banken op door hen verstrekte kredieten aan huishoudens bedroegen in 2022 bijna € 20 miljard. Dit komt overeen met 40% van de totale rente-inkomsten op verstrekte leningen. Het leeuwendeel van deze rente-inkomsten (€ 17,5 miljard) wordt gerealiseerd op de verstrekking van hypothecaire kredieten. Hiervan komt 90% toe aan de vier grootbanken. Afgezet tegen de ontwikkeling van het bbp is de totale waarde aan uitstaande hypothecaire leningen in Nederland de afgelopen jaren gedaald, wat onder meer samenhangt met minder gunstige fiscale behandeling van hypotheekschulden (zie ook figuur 9). De markt voor consumptief krediet is voor Nederlandse banken, met een uitstaand bedrag van € 27 miljard en bijna € 1,5 miljard aan rente-inkomsten, relatief bescheiden.

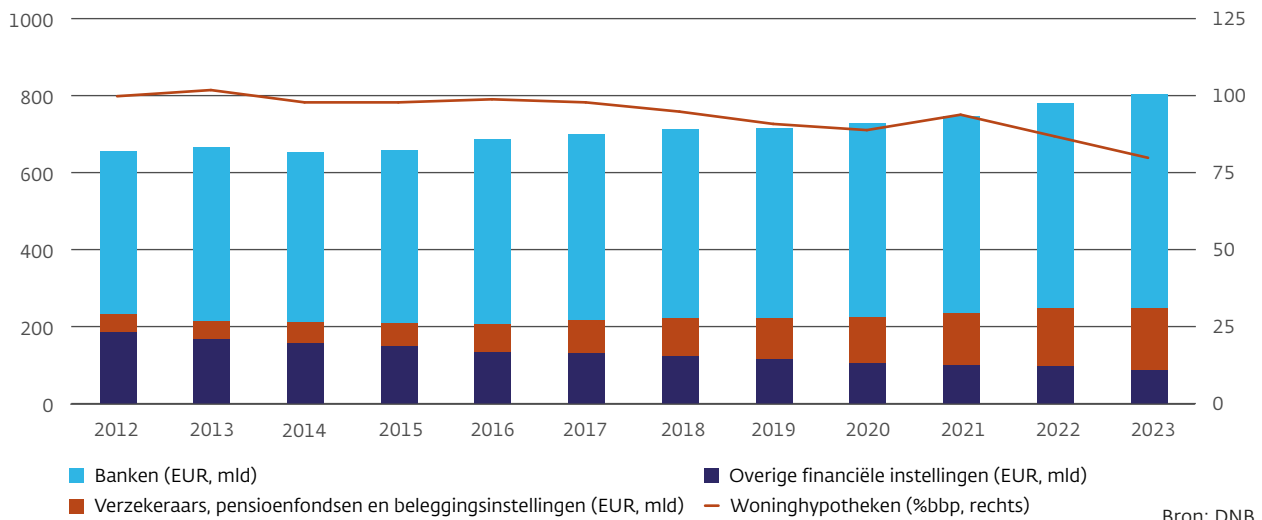
Een relatief hoog aandeel van de hypotheekportefeuille bestaat uit aflossingsvrije hypotheekleningen, deze hypotheekleningen kunnen voor zowel huishoudens als banken een financieel risico met zich meebrengen. DNB heeft

hypotheekverstrekkers al eerder opgeroepen om klanten over de risico's van aflossingsvrije leningen te informeren en om hun risicobeheer te versterken (DNB, 2022). Huishoudens dienen door de sector gestimuleerd te worden om het aflossingsvrije deel van hun hypotheek te beperken. Daarnaast verwacht DNB dat kredietverstrekkers zich inspannen om meer informatie te krijgen over de financiële situatie van hun klanten gedurende de looptijd van de lening. DNB zal hier, samen met de ECB, de komende jaren nauw op toezien.

3.1.2 Toenemende concurrentie van niet-bancaire partijen

Naast de recente toetreding van *digital only* banken tot de hypotheekmarkt, springt vooral het groeiende marktaandeel van verzekeraars en pensioenfondsen in het oog. Het relatief gunstige rendement dat de afgelopen jaren op hypothecaire leningen behaald kon worden, bijvoorbeeld in vergelijking met het rendement op staatsobligaties, heeft verzekeraars en pensioenfondsen aangemoedigd om hun marktaandeel op de hypotheekmarkt uit te breiden (zie figuur 9). Ook het verschuiven van de voorkeur van consumenten naar hypotheekleningen met een langere

Figuur 9 Verzekeraars en pensioenfondsen spelen grotere rol op Nederlandse hypotheekmarkt

Bron: DNB.

Toelichting: De cijfers betreffen enkel de verstrekte woninghypotheken aan Nederlandse huishoudens. De overige financiële instellingen bestaan voor het grootste deel uit financieringsmaatschappijen en securitisatievehikels. Bij deze groep is de afgelopen jaren sprake geweest van een daling, onder andere doordat banken woninghypotheken minder vaak securitiseren en door gewijzigde boekhoudregels, waardoor banken gesecuritiseerde woninghypotheken vaker op hun eigen balans moeten laten staan.

rentevaste periode tijdens de lage rente-omgeving heeft hieraan bijgedragen. Verzekeraars en pensioenfondsen hebben, ook via beleggingsinstellingen, hun aandeel in de Nederlandse hypotheekmarkt tussen 2016 en 2020 vergroot van circa 12% naar 20%. In 2023 hebben zij dit marktaandeel tot dusver vast weten te houden. Voor de consument is hierdoor de variëteit aan hypotheekverstrekkers toegenomen. Buitenlandse partijen zijn tot nu toe terughoudend geweest met het betreden van de Nederlandse hypotheekmarkt, onder meer vanwege de hoge *loan-to-value* ratio's (zie ook [DNB, 2020](#)).

Het is ongewis in welke mate de concurrentie van verzekeraars en pensioenfondsen zich de komende jaren voortzet. Pensioenfondsen en verzekeraars hebben de afgelopen jaren expertise

opgebouwd in het beleggen in en verstrekken van hypotheken en het is aannemelijk dat zij actief blijven in deze markt. Tegelijkertijd heeft de recent gestegen rente tot een verschuiving in de voorkeur van huishoudens naar hypotheken met een kortere rentevaste-periode geleid. Hierdoor worden hypothecaire leningen minder aantrekkelijk voor verzekeraars en pensioenfondsen, aangezien zij vanwege hun langlopende verplichtingen een voorkeur hebben voor hypotheken met een relatief lange rentevaste periode.

De rol van *fintechs* op de hypotheekmarkt is bescheiden en primair gericht op het afsluiten van hypotheken. Hypotheken worden veelal via tussenpersonen afgesloten, waarbij door voortschrijdende digitalisering een steeds belangrijkere rol is ontstaan voor

digitale platforms die hypotheekverstrekkers en -afsluiters bij elkaar brengen.²⁰ Naast toenemende platformisering, zijn de afgelopen jaren ook steeds meer partnerschappen tussen banken en *fintechs* rondom hypothecaire kredietverstrekking ontstaan. Deze *fintechs* helpen banken om het hypotheekverstrekkingproces te stroomlijnen en de doorlooptijd te verkorten, bijvoorbeeld door het aanleveren van de benodigde documentatie te vergemakkelijken. De kapitaalintensieve activiteiten, het dragen van kredietrisico's en daarmee ook inkomsten die hiermee gegenereerd worden, blijven bij banken. Zolang de activiteiten van *fintechs* zich concentreren op het proces van hypotheekafsluiting creëert dat vooral afhankelijkheidsrelaties, maar blijven de directe gevolgen op het bancaire bedrijfsmodel beperkt.

BigTechs begeven zich op dit moment niet op de hypotheekmarkt en dat zal naar verwachting ook de komende jaren zo blijven. Ook elders in de wereld vindt – voor zover bekend – hypotheekverstrekking door *BigTechs*, al dan niet in samenwerking met banken, nog niet plaats. Hoewel de marges die op hypotheekverdiend kunnen worden ook voor *BigTechs* aantrekkelijk kunnen zijn, liggen hypotheekverdienden niet direct in het verlengde van de producten die zij in hun ecosystemen aanbieden (zie ook [DNB, 2021](#)). Bovendien is hypotheekverstrekking internationaal lastig schaalbaar, onder meer doordat wet- en regelgeving rondom woning-financiering in hoge mate nationaal wordt bepaald. Mochten *BigTechs* zich daarom al op de hypotheekmarkt begeven, dan ligt het voor de hand dat dit in de vorm van partnerschappen met banken of niet-bancaire intermediairs plaatsvindt.

Potentiële druk op het bedrijfsmodel van traditionele banken lijkt daarmee vooral te komen van nieuwkomers op de hypotheekmarkt.

Dit zijn bijvoorbeeld *digital only banks* die besluiten om ook hypotheekaanbieders te worden, zoals inmiddels in Nederland en ook elders in Europa het geval is. Een andere mogelijkheid vormen de partijen die hun aanbod van *buy-now-pay-later* diensten en consumptief krediet uitbreiden naar hypotheek- of buitenlandse banken die de Nederlandse markt betreden. De grote rol van onafhankelijk hypotheekadviseurs en toenemende platformisering vergemakkelijken de toetreding van nieuwe partijen tot de Nederlandse markt. Hoewel deze ontwikkelingen vermoedelijk geleidelijk zullen gaan, is het belangrijk dat banken hierin hun strategie de komende jaren rekening mee houden en op anticiperen. Ze kunnen bijvoorbeeld de lat hoger leggen en hun digitale transformatie inspanningen voortzetten om efficiënter te worden en in te blijven spelen op veranderende klantwensen.

Op de markt voor consumptief krediet gaan ontwikkelingen sneller, maar de impact op het bancaire bedrijfsmodel is vooralsnog bescheiden vanwege de relatief beperkte marktomvang.

Als alternatief voor het aangaan van een bancair consumptief krediet, bieden verschillende (web)winkels mogelijkheden voor koop op afbetaling. De mogelijkheid om een krediet af te sluiten wordt veelal geïntegreerd in de dienstverlening van deze (web)winkels (*embedded finance*). Hierbij wordt veelal samengewerkt met *fintechs*, zoals Tinka en Afterpay of banken die elders in de EU hun hoofdkantoor gevestigd hebben. Volgens de AFM ([2022](#)) wordt ongeveer 8% van de aankopen betaald via *buy-now-pay-later* betaaldiensten.

²⁰ Het aandeel hypotheekafsluiters dat via een tussenpersoon (zelfstandig adviseur, hypotheekwinkel of vergelijkingsite) werkte bedroeg in het derde kwartaal van 2022 62% en schommelt als sinds 2010 rond de 60%. 30% van de hypotheekafsluiters doet dat direct bij een bank en 5% direct bij een verzekeraar ([AFM, 2023](#)).

3.2 Kredietverlening aan niet-financiële bedrijven

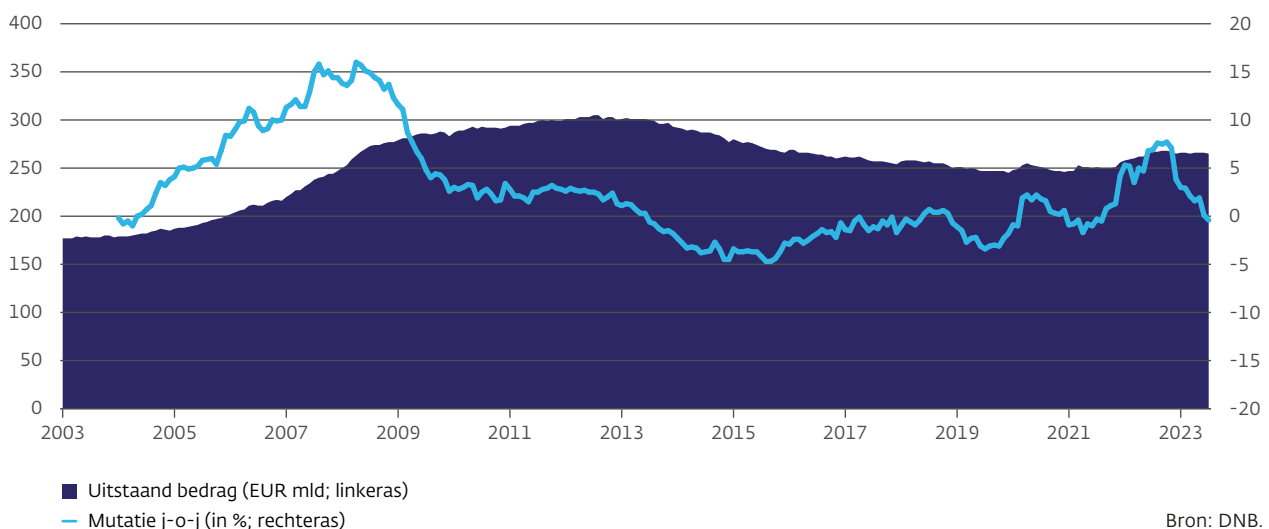
3.2.1 De markt voor zakelijke kredietverlening en belang voor winstgevendheid

Na een bescheiden groei van bancaire kredietverlening de afgelopen jaren, is het beeld recent gekanteld. De trage groei van kredietverlening van banken aan Nederlandse bedrijven, waarvan sprake was in de periode voor de coronapandemie, is vooral toe te schrijven aan de beperkte vraag naar bedrijfsleningen. Voor grootzakelijke klanten speelde hierbij mogelijk ook de verschuiving van financiering naar obligatiemarkten een rol (DNB, 2020). Hoewel vraagfactoren het meest bepalend zijn voor de totale uitstaande bancaire schuld, lijken vooral bij kleinere bedrijven ook aanbodknelpunten een rol te spelen. Zo betalen Nederlandse mkb'ers

relatief hoge rentes vergeleken met Europese *peers* en worden hun kredietaanvragen vaker afgewezen (DNB, 2022). De aanhoudende fragmentatie in de Europese kapitaalmarkten en de trage voortgang in de kapitaalmarktunie versterken deze dynamiek. Sinds het najaar van 2021 was sprake van een lichte groei van de bancaire kredietverlening aan het bedrijfsleven (zie figuur 10), die onderliggend vooral gedreven werd door kredietverlening aan Nederlandse grootzakelijke klanten.²¹ Recent is het beeld echter gekanteld, doordat oplopende rentes en lagere verwachte economische groei tot minder vraag naar krediet leiden. Ook elders in Europa is sprake van een afgenomen kredietvraag (ECB, 2023).

Zakelijke kredietverlening vormt voor banken een tweede belangrijke inkomstenbron. Een kwart van de activa van Nederlandse banken bestaat uit leningen aan het bedrijfsleven. In 2022 vergaarden Nederlandse banken bijna € 20 miljard aan bruto rente-inkomsten op hun zakelijke

Figuur 10 Groei bancaire kredietverlening aan Nederlandse bedrijven vakt af

²¹ De kredietverlening aan het midden- en kleinbedrijf (mkb) bleef grofweg op eenzelfde niveau, zo blijkt uit data over de kredietverstrekking van de grootbanken aan het mkb. Daarbij liep wel het volume terug in de laagste leningcategorïeën, tot € 250.000, ten faveure van leningen groter dan € 1 miljoen (DNB, 2023).

kredietportefeuille. Bijna 90% komt hiervan toe aan de vier Nederlandse grootbanken. Net als op de hypotheekmarkt, hebben banken na 2011 hun uitleenmarge op bedrijfsleningen weten te verhogen, hoewel ook op dit marktsegment het beeld recent is gekanteld doordat de marktrente sneller is gestegen dan de rente op nieuw verstrekte zakelijke kredieten.

3.2.2 Groeiende rol van niet-bancaire partijen op zakelijke kredietmarkt

De rol van niet-bancaire partijen, waaronder die van *fintechs*, op de zakelijke kredietmarkt is gegroeid, ook doordat bedrijven op zoek zijn gegaan naar alternatieven voor bancaire financiering. Voor grote bedrijven vormt de uitgifte van obligaties al langer een alternatief voor bancaire financiering. Het mkb blijft echter sterk afhankelijk van bancaire kredietverlening, hoewel niet-bancaire kredietverlening aan het mkb groeiende is (zie ook [Stichting MKB-financiering, 2023](#)). *Fintechs* spelen hierbij een belangrijke rol, onder meer doordat zij als *crowdfundingplatform* vraag en aanbod bijeenbrengen.²² Hoewel *crowdfunding* de afgelopen jaren stevig is gegroeid, blijft dit met een volume van € 730 miljoen in 2021 nog altijd een relatief bescheiden financieringsbron voor het mkb ([CBS, 2023](#)). Naast *fintechs* die de rol van platform vervullen, zijn er ook *fintechs* die vanuit de eigen balans leningen verstrekken ([Berg et al., 2022](#)). Veelal schatten zij met behulp van kunstmatige intelligentie, op basis van zakelijke betaalddata, de kredietwaardigheid van mkb'ers in. Deze partijen profileren zich veelal met snelle doorlooptijden van kredietaanvragen. De rente die deze partijen rekenen valt doorgaans hoger uit

dan bij banken, wat zowel een reflectie kan zijn van het hogere kredietrisico van de leningnemers als de hogere financieringskosten die deze partijen kennen (zie ook [AFM, 2021](#)).

Verdere toetreding van niet-bancaire partijen tot de zakelijke kredietmarkt maakt het financieringslandschap diverser, maar kan druk zetten op het marktaandeel van banken.

Voor bedrijven, en in het bijzonder het mkb, vormt toetreding van niet-bancaire partijen tot de zakelijke kredietmarkt een welkome aanvulling op het financieringsaanbod van banken. De impact hiervan op het bancaire bedrijfsmodel is vooralsnog bescheiden, vanwege de relatief beperkte omvang van niet-bancaire financiering en doordat niet-bancaire partijen zich vooral richten op relatief kleine kredieten ([Stichting MKB-financiering, 2023](#)). De gevolgen op het bancaire bedrijfsmodel kunnen echter toenemen wanneer niet-bancaire partijen hun marktaandeel uit weten te breiden. In dat licht zijn de toegenomen wettelijke mogelijkheden om met toestemming van de klant financiële (betaal)data te delen relevant. Hierdoor is de eigen bank niet langer de enige partij die over deze data kan beschikken en wordt het voor bedrijven gemakkelijker om bij andere partijen een krediet af te sluiten (zie kader 3.1). Overigens zijn ook verschillende Nederlandse (groot)banken dochterondernemingen gestart die zich richten op het segment dat nu door *fintechs* wordt bediend en zijn zij partnerschappen aangegaan om een nieuwe klantenkring aan te boren. Zo bieden banken nu via verkoopplatforms, zoals Bol.com, en leveranciers van boekhoudprogramma's, bancaire diensten aan. In het buitenland zijn banken ook partnerschappen aangegaan met *BigTechs*, zoals Amazon, om

²² Naast *crowdfunding*, zijn vooral *equipment lease*, *factoring* en *private equity* de belangrijkste segmenten van non-bancaire financiering voor het bedrijfsleven (zie [CBS, 2023](#)).

zakelijke kredieten te verstrekken aan verkopers op het Amazon-platform.

Toenemende samenwerkingen met techbedrijven bieden weliswaar kansen, maar creëren ook afhankelijkheden. Het intensiever samenwerken met techbedrijven, zowel voor de kredietverlening aan huishoudens als de zakelijke kredietverlening, biedt banken kansen om een nieuwe klantenkring aan te boren en operationele processen te versnellen. Tegelijkertijd creëert

het financiële, operationele en reputationele afhankelijkheden, bijvoorbeeld wanneer bij het beoordelen van kredietaanvragen wordt geleund op data van derde partijen of deze inschatting zelfs deels door andere partijen wordt gemaakt. Wanneer banken deze kredieten op hun balans nemen, slaan ook de risico's, zoals het kredietrisico, bij hen neer. Het is daarom belangrijk dat banken risico's die gepaard gaan met uitbesteding adequaat beheersen. DNB ziet daar als toezichthouder ook op toe.

Kader 3.1 Toenemend datagebruik vereist zorgvuldige omgang

Veranderingen in regelgeving hebben de uitwisseling van financiële gegevens tussen consumenten, bedrijven en derde partijen gestimuleerd. Onder de herziene betaaldienstenrichtlijn ('*Payment Services Directive*', PSD2), de door de EC voorgestelde modernisering PSD3 en de voorgestelde '*Payment Services Regulation*' (PSR) moeten banken klantgegevens met derde partijen delen, indien de klant daarvoor expliciete goedkeuring geeft en deze partij daartoe een vergunning heeft. Daarnaast wordt er gewerkt aan een wetsvoorstel genaamd '*Financial Data Access*' (FIDA), dat een kader biedt voor verantwoorde toegang tot gegevens over een breed scala aan financiële diensten. Dit zou '*open finance*' mogelijk maken, inclusief financiële informatie over sparen, leningen, beleggingen, verzekeringen en pensioenen. De kern van FIDA vormt instemming van de klant voor het delen van gegevens met derden.

Deze veranderingen hebben potentieel gunstige gevolgen voor consumenten en bedrijven. Hun vertrouwen in het veilig delen van hun persoonlijke gegevens en het gebruik ervan door derden is hierbij cruciaal. Uit gegevens van DNB blijkt dat consumenten meer vertrouwen hebben in banken dan in *BigTechs* als het gaat om de bescherming en gebruik van hun persoonlijke gegevens. Privacy blijft een aandachtspunt, omdat ongewenste deling of ongeoorloofd gebruik van persoonlijke gegevens door derden het vertrouwen kan schaden.

Bij het verbreden van de toegang tot financiële gegevens, dient dataconcentratie bij enkele grote partijen vermeden te worden. Dataconcentratie kan namelijk leiden tot verstoring van marktwerking. Daarom wordt nagedacht over een evenwichtige toegang tot data, die niet per se gelijk hoeft te zijn voor alle partijen, en waarbij gekeken wordt naar wederkerigheid. Financiële instellingen zouden bij wederkerigheid ook toegang tot gegevens van *BigTechs* kunnen krijgen. Om dit te doen, zou in FIDA aandacht moeten zijn voor wederkerigheid tussen partijen. Financiële instellingen zouden toegang krijgen tot relevante gegevens van andere instellingen, waaronder *BigTechs*, op voorwaarde dat klanten goedkeuring geven om hun data te delen met financiële instellingen.

3.3 De integratie van duurzaamheid in het bancaire bedrijfsmodel

De transitie naar een duurzame economie is een grote maatschappelijke opgave, waarin overheid, huishoudens, bedrijven en financiële instellingen een rol hebben.

Nederland staat voor een grote uitdaging om haar afhankelijkheid van CO₂-intensieve activiteiten te verminderen en haar klimaatdoelstellingen te verwezenlijken. Daarnaast is er in toenemende mate aandacht voor het reduceren van de impact die economische activiteiten op andere factoren van het klimaat en milieu hebben, zoals de impact van stikstof op de biodiversiteit. De transitie naar een duurzame economie vergt forse investeringen van huishoudens en bedrijven, wat banken mogelijkheden biedt om op deze financieringsbehoefte in te spelen. Zo heeft bijvoorbeeld maar de helft van de woningeigenaren in Nederland voldoende spaargeld om de verduurzaming van hun woning, isolatie tot energielabel B en elektrische warmtepomp, te financieren (DNB, 2023). Ook voor bedrijven zijn forse investeringen nodig. Wereldwijd wordt verwacht dat de energietransitie een jaarlijkse investering van 0,4% van het bbp vergt (IEA, 2021). Het is aan de overheid om met het klimaatbeleid de randvoorwaarden te zetten om deze private investeringen van de grond te krijgen. Dit vergt een combinatie van het beprijzen van uitstoot van broeikasgassen, regulering, ondersteuning en regie vanuit de overheid, bijvoorbeeld rondom de infrastructuur voor de energievoorziening (zie ook DNB, 2021).

De transitie naar een duurzame economie biedt banken kansen, maar gaat ook met risico's gepaard. Deze risico's kunnen het gevolg zijn van fysieke schade van klimaatverandering en milieuaantasting, bijvoorbeeld doordat

binnenlandse vastgoedblootstellingen zich bevinden in delen van Nederland die gevoelig zijn voor overstromingen (zie bijvoorbeeld Caloia en Jansen, 2021). Daarnaast ontstaan risico's doordat huishoudens en bedrijven zich moeten aanpassen aan strengere klimaat- en milieubeleid, nieuwe technologie en/of een verandering in het markt- of consumentensentiment. Beheersing van deze risico's vergt dat banken klimaat- en milieurisico's meenemen bij het formuleren en uitvoeren van hun strategie, alsook van de governance- en beheerskaders. De ECB (2020) heeft hiertoe ook toezichtverwachtingen geformuleerd voor de instellingen die onder direct toezicht van de ECB vallen (SI's, *significant institutions*). DNB (2020) heeft deze ECB-gids ook van toepassing verklaard op de LSI's (*less significant institutions*).

Nederlandse banken hebben de afgelopen jaren eerste stappen gezet in het integreren van klimaat- en milieurisico's in hun bedrijfsvoering, maar er is nog volop ruimte voor verbetering.

Banken zijn zich in toenemende mate bewust van risico's die uit de transitie voortkomen en hun rol hierin. Zo concludeert 70% van de Europese grootbanken dat klimaat- en milieugerelateerde risico's een materiële impact hebben op het risicoprofiel en bedrijfsmodel (ECB, 2022). Ook hebben de grootbanken in hun klimaatactieplannen gedefinieerd welke (deel)portefeuilles het meest gevoelig zijn voor transitierisico's. Verder hebben zij een start gemaakt met het integreren van klimaatrisico's binnen hun bedrijfsprocessen. Tegelijkertijd is er voor banken nog volop ruimte voor verbetering om klimaat- en milieurisico's te identificeren, meten en beheersen. Hoewel vrijwel alle kleine en middelgrote banken hiertoe actieplannen hebben opgesteld, loopt de kwaliteit van deze plannen uiteen (DNB, 2022). Daarnaast blijkt uit de thematische beoordeling van de ECB (2022) dat de meerderheid van de Nederlandse grootbanken

op zijn minst voldoet aan de *minimale* door de ECB gepubliceerde toezichtverwachtingen voor de beheersing van klimaat- en milieurisico's, maar dat zij nog forse stappen te zetten hebben voordat ze *volledig* aan de verwachtingen voldoen. Zo is er nog veel terrein te winnen op het gebied van dataverzameling- en verwerking. Europese grootbanken moeten in 2023 en 2024 stapsgewijs voldoen aan alle verwachtingen ([ECB, 2022](#)).

Nieuwe regelgeving en de maatschappelijke aandacht voor de impact die banken via kredietverlening aan bedrijven en huishoudens op de leefomgeving hebben, leiden daarnaast tot reputatie- en juridische risico's. In

toenemende mate is er aandacht voor de schade die economische activiteiten op de leefomgeving hebben. Hierbij is er ook aandacht voor de rol van banken. Het publieke debat rondom stikstof in Nederland en de rechtszaak die begin 2023 tegen BNP Paribas aangespannen werd vanwege het financieren van de winning van fossiele energie illustreren dit. Deze maatschappelijke trend uit zich ook in nieuwe wet- en regelgeving die van bedrijven meer transparantie verwacht over de neveneffecten die zij op de leefomgeving hebben. Zo wordt in 2024 de *Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD)* van kracht. Hierdoor worden bedrijven verplicht om inzicht te bieden in de impact die hun activiteiten hebben op mens en milieu. Ook beursgenoteerde en andere grote financiële instellingen, zullen aan deze regelgeving onderhevig zijn. Daarnaast wordt er op Europees niveau onderhandeld over de *Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD)*. Deze regelgeving verplicht bedrijven due diligence te doen, naar de impact die zij – en hun keten van toeleveranciers - hebben op mens en milieu. Indien banken onderhevig worden aan deze regelgeving, betekent dit dat zij een directere verantwoordelijkheid krijgen voor de impact die

de door hen gefinancierde activiteiten op mens en milieu hebben.

Met het ondertekenen van het klimaatcommitment laten banken zien bij te willen dragen aan de duurzaamheidstransitie; dat gaat wel met reputatie- en juridische risico's gepaard als deze commitments onvoldoende worden waargemaakt. Het is

bemoedigend dat de grootbanken en een aantal kleinere banken het klimaatcommitment hebben ondertekend en zo laten zien bij te willen dragen aan de klimaatdoelstellingen van de overheid. Bankers zetten hiermee ook belangrijke stappen om aan toekomstige Europese regelgeving te voldoen. Bankers zullen tot actie over moeten gaan om deze commitments waar te maken, wat onder meer vergt dat zij keuzes maken over welke activiteiten zij willen financieren en welke voorwaarden zij aan klanten opleggen. Bankers staan daarbij voor uitdagingen, bijvoorbeeld vanwege de ambitieuze doelen die zijn gesteld voor het verduurzamen van de woningvoorraad voor 2030 en doordat de bedrijven in CO₂-intensieve sectoren waaraan bankers krediet verlenen te langzaam omschakelen naar duurzame alternatieven (zie ook [DNB, 2022](#)). Dat mag echter geen aanleiding zijn om niet tot het maken van klimaatcommitments over te gaan of om gemaakte commitments niet waar te maken. Het boeken van onvoldoende voortgang op het realiseren van deze commitments zou bankers immers ook blootstellen aan reputatie- en juridische risico's.

De Nederlandsche Bank N.V.
Postbus 98, 1000 AB Amsterdam
020 524 91 11
dnb.nl

Volg ons op:

DeNederlandscheBank

EUROSYSTEEM